Claus Rønlev
Slægtsforskning

Denne søgbare PDF-fil er downloadet fra min personlige hjemmeside www.ronlev.dk.

Det er tilladt at dele PDF-filen med andre, da der ikke er ophavsret til titlen.

Besøg www.ronlev.dk. Måske er der andre af mine flere tusinde artikler og scannede bøger, der har interesse.

Mange venlige hilsener

Claus Rønlev

DET DANSKE HOF

I 1770

SKILDRET VED SAMTIDIGE BREVE

AF

AAGE FRIIS

SÆRTRYK AF „TILSKUEREN"

KØBENHAVN

THIELES BOGTRYKKERI

1900

DET DANSKE HOF I 1770

SKILDRET VED SAMTIDIGE BREVE

Af de urolige Aar i Begyndelsen af Christian VII.s Regering var 1770 det paa afgørende Begivenheder rigeste; kun den 17. Januar 1772 og de blodige Aprildage, der afsluttede Struensee-Perioden, naar Aaret 1770 i hastige Omvæltninger og dramatisk Spænding.

Efter sin første ubændige Rasetid kom Christian VII.s Udenlandsrejse fra Juni 1768 til Januar 1769, under hvilken Vanviddet trængtes saa stærkt tilbage og han opførte sig saa rolig og fornuftig, at Ministre og Folk ved Hjemkomsten var fyldt af glade Forhaabninger. En Stund saa det ud til, at de afsindige Udskejelser og planløse Intriger fra Aarene 1766—68 skulde ophøre, men snart dukker Struensees Skikkelse op, Caroline Mathilde træder i Forgrunden, og Aaret 1770 bringer en ny Intrige og Kamp, langt mere storstilet og betydningsfuld end alt, hvad der tidligere var sket: Struensee-Perioden tager sin Begyndelse.

Over dette paa dramatiske Begivenheder saa rige Aar kaster efterfølgende Breve et Lys, der vel kun paa enkelte Punkter er helt nyt, men som dog turde have særegen Interesse paa Grund af de Personer, fra hvem Brevene stammer. Brevskriverne er nemlig Personer, der staar i Begivenhedernes Midte; det er Louise Gramm, født Reventlow, Søster til Christian Ditlev og Johan Ludvig Reventlow, senere gift med Christian Stolberg, og det er Johan Hartvig Ernst Bernstorff og Andreas Peter Bernstorff.

Brevene fra Januar til Juni 1770 — indledede af et Brudstykke af et Brev fra Sommeren 1769, der som i et Glimt lader Læseren se den allerførste Indledning til Caroline Mathildes og Struensees Forhold — er fra Louise Gramm til Fru Magdalene Løvenskjold. Louise Gramm havde i Christian VII.s allerførste Aar og i den første Tid, efter at Caroline Mathilde var kommet til København, deltaget ivrig i Hoflivet, men ikke under lykkelige Forhold. Hun var, kun 15 Aar gammel, blevet gift med den letsindige og udsvævende Kammerherre Carl Christian Gramm. Ægteskabet var ulykkeligt, og under dets Skuffelser og Lidelser var hun blevet den modne, intelligente og skarptskaarne Personlighed, som vi ser hende i hendes senere Liv. En Tid lang havde hun dog ladet sig drive med Strømmen og været optaget af sin Mands slette Omgang og af det letsindige Hofliv. Da havde hun været vel anset ved Hove, men siden skiftede dette brat. Samtidig blev hendes Mand syg og døde efter et langt Sygeleje i Efteraaret 1768. Louise Gram følte dette som en Befrielse, hun vaagnede som til et nyt og rigere Liv, hvor hendes ædle Egenskaber kunde udfolde sig, hun søgte Ensomhed hos sin ældre, fortrolige Veninde Fru Løvenskjold, der længe havde staaet hende nær, og hos de unge Bernstorffs, Andreas Peter og Henriette Bernstorff, født Stolberg, Venner, der længe havde holdt af hende og søgt at støtte hende og drage hende til sig. A. P. Bernstorff satte hende overordenlig højt, hun ansaa ham noget nær for Idealet af en Mand og beundrede hans og hans Hustrus lykkelige Ægteskab; han blev hendes Kurator efter Gramms Død og Raadgiver i de vanskeligste Forhold; som han før havde talt manende og alvorligt, naar han fandt, at hendes Karakter forfladedes ved de tomme Fester, hvori hun søgte at glemme sit ulykkelige Ægteskab, saaledes søgte han nu med Mildhed at dæmpe hendes altfor stærke Tungsind og Skrupler over Fortiden og vække hendes Livsglæde paa ny, en Bestræbelse, som deltes af hans elskværdige, kærlige Hustru og den moderlige Fru Løvenskjold. Louise Gramm fandt sin største Lykke i Samlivet med disse Venner, hun havde det ene Ægteskabstilbud efter det andet, men hun vilde ikke opgive sin Frihed for en uvis Lykke: „Jeg tror ikke," skrev A. P. Bernstorff en Gang om hende, „at hun snart vil tænke paa at gifte sig igen. Det ligger ikke i hendes Karakter let at blive indtaget i nogen. Hun er ikke født følsom (tendre) i den Betydning, hvori man i Almindelighed bruger Ordet om unge Kvinder. Hvad der udmærker

hende er Sjælsstyrke, Retskaffenhed og en Forstand, der er over hendes Alder og lidet almindelig for hendes Køn."

Den Del af hendes efterladte Breve, der er offenliggjorte i „Efterladte Papirer fra den reventlowske Familiekres", bekræfter Karakteristiken, men en skarp, undertiden haard og ensidig Dom træffes ofte i hendes interessante og aandfulde Breve. Fra Sommeren 1769 tog hun atter Del i Hoflivet, men nu var hun lidet yndet af Caroline Mathilde og stærkt paa Kant med hendes Yndlinge. Efterfølgende Breve vidner herom; de er fulde af bitre Udfald mod de visselig højst letfærdige og intrigante, men skønne og livlige Damer, der spillede Hovedrollen ved Hoffet, saaledes Frøken Marie Elisabeth von Eyben, der blandt sine Tilbedere havde Struensee, og nu i 1770 Overhofmarskallen Grev Christian Frederik Moltke, Baronesse Ånna Sophie Bülow, Staldmesteren Baron Bülows Hustru, der havde Kammerpagen Frederik Carl Warnstedt til Elsker, og den skønneste og aandfuldeste af de tre, Christine Sophie von Gaehler, General Gaehlers Hustru, om hvem det dog bør siges, at Beskyldningen for, at hun ikke var sin Gemal tro, ingenlunde er bevist. Paa disse Damer saa Louise Gramm med en Uvilje, der gengældtes ikke blot af dem, men ogsaa af Dronningen, især da Louise Gramm tillige paa en Maade stod den Mand nær, mod hvem Intrigerne i 1770 først og fremmest rettedes, nemlig Grev Conrad Holck.

Allerede i 1768 var denne kommet i Gunst hos Kongen, og medens J. H. E. Bernstorff med den største Ængstelse saa letsindige Yndlinge trænge sig frem og tage Magten over den svage Hersker, saa havde han, da han havde vundet Kendskab til Holcks Karakter og Formaal, stillet sig noget anderledes til ham og anset ham for forholdsvis uskadelig. Over Berstorffs og den indflydelsesrige Skatmester Heinrich Carl Schimmelmanns Betragtning af Holck og dennes Betydning og Stilling giver et Brev fra J. H. E. Bernstorff til hans Brodersøn og fortrolige Ven A. P. Bernstorff af 4. August 1768 fra Kongens Udenlandsrejse det allerbedste Indtryk, og jeg gengiver her et Brudstykke af det hidtil ukendte Brev, der fortræffelig karakteriserer Forholdene ved Hoffet og Kongen og de vigtigste Personer paa den Tid og har sin særegne Interesse ved at give Nøglen til Forstaaelse af meget, der nu med andre Personer som Aktører foregik i Sommeren 1770.

Det vil erindres, at Kongen paa Udenlandsrejsen ledsagedes bl. a. af J. H. E. Bernstorff, Schimmelmann, Holck og endelig af

Struensee. J. H. E. Bernstorff skriver til A. P. Bernstorff fra Bryssel bl. a. følgende:

— — — „Et andet Avancement, som jeg allerede har omtalt, vil vække mere Opsigt — jeg mener Grev Holcks Udnævnelse til Over-Garderobemester med Geheimeraads Rang og Rettigheder, men uden Titelen. Nu er han da Excellence; det er ikke noget daarligt Resultat efter 6 à 8 Maaneders Forløb. Jeg vil dog i al Fortrolighed tilstaa, at jeg, langtfra at modarbejde denne Forfremmelse, tværtimod har begunstiget den, fordi den var det eneste Middel til at redde min Svoger[1]), hvis Embede Holck skulde have haft, hvis man ikke havde givet ham denne ny Stilling, der er lige saa god, og som, hvis han bærer sig klogt ad, vil være ham til større Gavn og Glæde end Stillingen som Over-Hofmarskal. Der er ingen Gage forbundet med det ny Embede, og det er ikke afgjort, om Over-Garderobemesteren tillige vedbliver at være Hofmarskal, men det tvivler jeg ikke om. Efter det, jeg her har sagt, vilde det være unyttigt at tilføje, at han vedblivende nyder Kongens Gunst — og det i en ganske overordenlig høj Grad. Kongen behandler ham fuldstændig som en Broder, undertiden endog som sin overordnede. Jeg tror ganske vist ikke, at dette Forhold er uforanderligt; tværtimod anser jeg det for i høj Grad truet, naar Kongen kommer tilbage; men saa længe Rejsen varer, er det og bør det være sikkert. Der er tusind Grunde for Schimmelmann og mig til at holde enhver Kabale borte fra vort lille Hof og forhindre Fremkomsten af Chikanerier og Intriger. Enhver Bevægelse af den Art vilde tilintetgøre det gode, som Rejsen kan medføre, og det vilde være at svigte vore alvorligste Pligter, om vi ikke satte alt ind paa dette ene vigtige Punkt. Desuden har Holck mange gode Egenskaber; jeg maa saaledes lade ham, at det er ham, der har mildnet den Voldsomhed og Haardhed, der var ved at bemægtige sig Kongens Sind. Siden Holck er her, er Kongen mild, høflig og venlig. Jeg tror næsten, at jeg kan indestaa for, at siden hans Bortrejse fra Landet har han ingen Art af Udskejelser begaaet, ingen natlige Udflugter foretaget. Det er virkelig meget. Ganske vist er Holck ung, meget ung, letsindig og ustadig; han søger at holde Kongen borte fra Forretninger og fra dem, der har med Forretninger at gøre, og han hører gerne paa daarlige Raadgivere — alt dette ved jeg, ved det

[1]) Den ovennævnte Overhofmarskal Chr. Fr. Moltke.

maaske bedre end nogen anden; men er vi sikre paa, at hans Efterfølger — og en Efterfølger vilde der jo komme — ikke ogsaa havde hans Mangler, der er saa almindelige hos en Yndling, uden at have hans gode Egenskaber. Jeg har tænkt paa dette tusind og atter tusind Gange og er altid kommet til det Resultat, at det er bedre at beholde og saa vidt muligt at forbedre det, man har og kender, end at udsætte sig for en skæbnesvanger Omvæltnings Følger og Farer. Jeg og Schimmelmann er fuldstændig enige om at bestræbe os for at være ganske oprigtige overfor Grev Holck, indgive ham selv gode og nyttige Ideer og gennem ham eller sammen med ham at gøre saa meget godt som muligt. Enhver anden Fremgangsmaade vilde for Øjeblikket være frugtesløs eller skadelig. Vi har og vil under Resten af Kongens Rejse endnu mere faa Brug for alle vor Kræfter for at fjerne og bortvende alle de Farer, der omringer og truer Kongens Person og hans Principer.

Kongen er, som sagt, venlig og høflig og elskværdig, og da han nu ingen Excesser begaar, har han faaet sit tidligere smukke Udseende tilbage. Hans Helbred er godt, han taler meget forstandigt, naar han vil, gaar stadig uden selv at mærke det frem i Kundskab og Indsigt, bliver mere utvungen i sin Fremtræden, — men hans Hang til letsindige Fornøjelser behersker ham fremdeles; han plages af Kedsomhed, som kun forstærkes ved Adspredelser, der er værre end det Onde, han søger at undfly. Grundlaget i hans Karakter er ikke forandret, hans Ungdommelighed vedvarer, han hader alle alvorlige Sager og alle Forretninger, skønt Naturen har bestemt ham til at tage sig af dem. Skuespil, hvor gribende, hvor udmærkede, hvor interessante de end er, gør intet Indtryk paa ham. Se saaledes staar Sagen for Tiden, kære Ven, Rejsen vil ikke være helt uden Nytte, men jeg er meget langt fra at vente, at den vil være saa gavnlig, som den kunde være.

Jeg for mit Vedkommende maa ikke beklage mig, men har heller ingen Grund til at være særlig glad. Kongen er venlig imod mig. Det gunstige Udfald af mine Indstillinger er et Vidnesbyrd om, at han tillader mig at understøtte Departementernes Forslag og at fjerne alle Hindringer. Han befinder sig ganske godt, naar kan er sammen med Schimmelmann og mig, hvad der hænder undertiden, naar vi foretager nogle smaa Køreture. Saa blander han sig muntert og elskværdigt i vore Samtaler, synes endog med Opmærksomhed at følge de alvorlige og interessante Spørgsmaal, som vi ved disse Lejligheder sørger for at fremføre,

men bortset fra den rent personlige Tillidsfuldhed ɔ: bortset fra de Tilfælde, i hvilke han viser mig al den Tillidsfuldhed, jeg kan ønske, aabner han ikke sit Hjerte, og i den Henseende er jeg forud paa det rene med, at jeg, naar jeg har rejst Europa igennem med ham. vender tilbage, ganske som jeg rejste.

Jeg har heller ingen Grund til at beklage mig over Yndlingen. Han er meget hensynsfuld imod mig, begynder endog i mange Spørgsmaal at tage Hensyn til min Mening. Kun mine Venner er han mistænksom imod, men jeg skal se, om det ikke er muligt at bringe en Forsoning i Stand; jeg føler godt, hvor vanskeligt og ubehageligt det er, men det maa forsøges, thi Misstemning og Modsætning mellem Ministre og Hofgunst vilde være en Kilde til Forstyrrelse og Ulykker. Dog herom kan vi tale en anden Gang.

Schimmelmann er stadig udmærket, alle andre gode eller dog upaaklagelige. Kun Struensee er jeg ikke tilfreds med. Hans Grundsætninger er slappe, og hans Udtalelser letsindige, og han søger at vinde Gunst derved. Men han kender hverken Hoffer eller Mennesker og begaar ofte Fejl. Han har allerede mistet sin Velynder Grev Holck, der længe har angret, at han har valgt ham." — — —

Højt stod Holck saaledes i Kongens Gunst under og efter Udenlandsrejsen, og, i Forhold til andre Yndlinges, forholdsvis uskadelig havde hans Indflydelse været. Nu 1770 var Stillingen forandret. Caroline Mathilde og hendes nærmeste havde besluttet at styrte Holck, og Struensee havde klart indset, at skulde hans Planer lykkes og Magten glide helt over til ham og Dronningen, maatte Holck fjernes. Omvendt vil det forstaas, at J. H. E. Bernstorff maatte ønske Holcks Bevarelse; politiske Intriger havde Holck ikke drevet, mod Bernstorff havde han ikke konspireret, men snarest støttet ham, derfor støttede Bernstorff nu atter ham efter Evne, men det hjalp intet, og Holcks Stilling svækkedes hurtig, saa meget mere som han selv ikke altid optraadte klogt. Den bernstorffske Kres og Louise Gramm delte J. H. E. Bernstorffs Ængstelse for Udfaldet og havde tillige en særlig Interesse for Holck ved en yderst naturlig Medfølelse med hans Hustru. Denne, Juliane Sophie Danneskjold-Laurvig (Datter af den berygtede Grev Danneskjold-Laurvig, der bortførte Skuespillerinden Frk. Rose), hvem Holck udelukkende for Medgiftens Skyld havde ægtet som sin anden Hustru, var kun et tolvaars Barn, da hun knyttedes til

den bundletsindige men dog godmodige Holck; Louise Gramm huskede sin egen Skæbne, og hun og Henriette Bernstorff gjorde, hvad der stod i deres Magt for at støtte og hjælpe den lille Barnekone. Holcks boede paa Blaagaard ved København, en Lystejendom, som han havde købt og nu forskønnede og udvidede med Bekostninger, der ikke stod i Forhold til hans ødelagte Finanser. Da han blev styrtet, blev det ham svært at opgive sine Byggeplaner og Opholdet paa dette skønne Sted.

Louise Gramms Breve, der giver Interiører fra Hoflivet og Vinterens Intrigekampe, er Brudstykker af en stor fortløbende Korrespondance med Fru Løvenskjold paa Løvenborg (Birkholm). I Modsætning til Louise Gramms senere Breve er deres politiske Interesse ikke stor, men i den Henseende er Forholdet anderledes med den følgende Række Breve fra Juni til August, nemlig Brudstykker af J. H. E. Bernstorffs og A. P. Bernstorffs Korrespondance fra Kongens Rejse i Holsten. Her er den politiske Værdi den overvejende ved Siden af Brevenes umiddelbare Vidnesbyrd om de to Bernstorffers Karakter og Stil. Paa enkelte Punkter forandres Billedet af Sommerens Tildragelser, helt igennem uddybes Forstaaelsen af denne sidste Kamp, som Bernstorff førte for at hindre Kongen i at glide helt ind under Dronningens og Struensees Indflydelse. Ejendommelig er Modsætningen mellem Louise Gramms dristige og usminkede, ofte lidt sladderagtige Skildring af Skandalerne ved Hoffet og Bernstoffernes diskrete overlegne Behandling af de fortvivlede Forhold; gennem Linierne i J. H. E. Bernstorffs alvorlige Breve fra Holsten skimtes dog det hensynsløse Kærlighedsliv, som Struensee og Caroline Mathilde levede paa Gottorp, Travendal og Ascheberg.

Udtalelserne om Kongen vil fastslaa den mærkelige Kendsgerning, at hans Omgivelser aldeles ikke opfattede hans Tilstand som Galskab, kun Struensee saa i Virkeligheden paa dette Punkt klart, alle andre, ogsaa Bernstorff, opfattede nu og for Resten ogsaa langt senere hans Optræden som en grænseløs Karaktersvaghed og barnagtig Letsindighed; hvad vi straks opfatter som Sindssygdom, saa de som rent moralske Skavanker. Ligeledes er det af Interesse at se, hvor lidt selv Bernstorfferne i Sommeren 1770 anede Rækkevidden af Struensees Planer; det var Rantzau-Aschebergs politiske Indgriben, man først og fremmest frygtede, ikke en Struensees Enevælde. Ikke mindre klart fremtræder Opfattelsen af Dronningen som den, der egenlig er den bevægende

Kraft; det er hende, der hader Holck, derfor er han ikke til at redde. Struensee opfattes væsenlig som hendes Redskab. Eller er disse Breve ikke nye Vidnesbyrd om, hvor lidt planmæssig Struensee gik frem? Han lod sig i Virkeligheden drive af Begivenhederne, det ene Skridt affødte det næste.

Bernstorffernes Følelser ved at se Kongens Omgivelser lede ham som de gjorde, maatte være særlig bitre ved Tanken om, at der en Gang havde været en Mulighed for, at A. P. Bernstorff kunde være blevet knyttet til Kongens Person og have sat sin stærke Personlighed som Modvægt mod al slet Paavirkning. Reverdil har i sine Memoirer fortalt lidt herom, men ikke fremstillet Sagen rigtig. Disse Breve giver mig imidlertid Anledning til at gaa ind paa denne interessante, hidtil uoplyste Episode fra en noget tidligere Tid.

Da Adam Gottlob Moltke i Juli 1766 faldt som et af de første Ofre for Christian VII.s Lyst til Forandring, opstod der stærke Brydninger ved Hoffet, om hvem der nu skulde have de mange ledige Poster, af hvilke flere gav nær Adgang til Kongens Person. Det laa absolut udenfor Bernstorffernes Karakter og Principer at trænge sig frem eller intrigere, ja forlange noget saadant af Kongen, men medens Andreas Peter Bernstorff just opholdt sig i Besøg hos sine Forældre i Tyskland, meddelte Kongen en Dag straks efter Moltkes Afskedigelse J. H. E. Bernstorff, at han (muligvis efter Reverdils Raad) havde besluttet at overdrage A. P. Bernstorff Bestyrelsen af Partikulærkassen, Kongens private Kasse. J. H. E. Bernstorff, der med Tilfredshed havde set, at hans Svoger, A. G. Moltkes ældste Søn, Grev Chr. Fr. Moltke, kom til at overtage et af Faderens Embeder som Hofmarskal (senere som Overhofmarskal), kunde af mange Grunde kun glæde sig ved Kongens Bestemmelse. Men der opdukkede øjeblikkelig en Vanskelighed. Allerede tidligere havde Kongen lovet sin tidligere Overhofmester Overkammerherre Detlev Reventlou Bestyrelsen af Partikulærkassen, og Reventlou havde kun af Hensyn til A. G. Moltke, hvem han i øvrigt den Gang var ivrig Modstander af, fundet sig i, at denne beholdt, hvad han havde haft at varetage under Frederik V. Nu da J. H. E. Bernstorff meddelte Reventlou Kongens Beslutning, brusede Overkammerherren op i hensynsløs Vrede og erklærede, at hvis A. P. Bernstorff, der jo var yngre end han og var hans Underordnede i Finanskollegiet, en Post, der i denne Sammenhæng havde særlig Interesse paa Grund af Forbindelsen mellem Statens Finanser og Partikulærkassen, fik den Stilling, Kongen havde tiltænkt ham, saa

vilde han øjeblikkelig nedlægge alle sine Embeder. Om just dette Resultat ikke har været Kongens Ønske, thi den Gang saa lidt som senere yndede han Reventlou, faar staa hen, J. H. E. Bernstorff saa i alt Fald anderledes paa Sagen. Han tog alvorlig til Genmæle mod Reventlou, der i øvrigt ikke var vred paa ham eller paa A. P. Bernstorff, om hvis Loyalitet han med Rette var overbevist, men kun paa Kongen, og forestillede den vrede Herre, at Kongen i ethvert Fald ikke vilde have ham, og at det hele, han saa vilde opnaa, var, at den vigtige og indflydelsesrige Post vilde glide over til en Tredjemand, der maaske ikke vilde være saa heldig; i øvrigt erklærede han sig overbevist om, at hans Brodersøn ikke vilde modtage den tiltænkte Ære, hvis det skulde koste ham Reventlous Venskab og Kongen en Tjener, hvis Forbliven han ligesom Johan Hartvig Ernst ansaa for af allerstørste Vigtighed. Reventlou blev vel efterhaanden roligere, men lod sig dog ikke omstemme; J. H. E. Bernstorff meddelte derfor Kongen sin Opfattelse, som Andreas Peter ganske billigede.

Christian VII lovede at ville tale med Reventlou om Sagen, men betegnende nok, hans Ængstelse for sin gamle strenge Opdrager var saa stor, at han ikke gjorde det, men paa den anden Side vilde han ikke give Reventlou den Stilling, han nu en Gang havde bestemt for A. P. Bernstorff. Nogle Dage gik hen i Uvished og Spænding. Resultatet blev da, hvad Johan Hartvig Ernst havde frygtet og forudsagt Reventlou; efter nogen Betænkning overdrog Kongen Partikulærkassens Bestyrelse til Overpræsidenten i København, Geheimekonferensraad Volradt August von der Lühe, der 1767 ægtede Holcks Søster, — den Fru Margrethe von der Lühe, der i Brevene fra 1770 omtales som Overhofmesterinde hos Caroline Mathilde. Begge Bernstorfferne havde taget Sagen overlegent og saare smukt. Deres fortrolige Breve viser, at de begge stærkt havde ønsket, at Andreas Peter var kommet til at staa Kongen nær. „Jeg tilstaar", skrev Andreas Peter til sin Onkel derom, „at jeg mere end en Gang har ønsket at være nærmere ved Kongens Person, jeg vover at sige ene og alene for at bekæmpe dem, der skader Dyden og Religionen hos denne Fyrste, som jeg oprigtig elsker, og hvis Hjertes Uskyldighed altid vil være en Del af min Hvile og Lykke. Denne Stilling vilde have kunnet give mig Midler hertil, og naar det ikke sker, saa vil jeg deri søge og deri anerkende Forsynets Veje og indskrænke mig til de stærkeste Ønsker og til at betragte hele Sagen alene med Religionens og Fornuftens

Øjne." Dette gjorde baade han og Johan Hartvig Ernst; de sagde Reventlou aabent, at de misbilligede hans Holdning og beklagede Resultatet, men hverken den Gang eller siden ændrede det deres Venskab for ham.

Von der Lühe gjorde næppe meget ondt, men vist er det, at hans Ansættelse fjernede Muligheden for en Indflydelse paa Kongen, der vilde have været af en ganske anden Natur og tusind Gange bedre end nogen anden Paavirkning, som han blev udsat for i den følgende Tid. Men det er forstaaeligt, om Bernstorfferne mange Gange siden og ikke mindst i 1770 mindedes det skete, hver Gang de saa, hvorledes andre ledede Kongen, medens de stod magtesløse.

Alle de Breve, som her meddeles, gengives efter Originalerne. Brevene fra og til Louise Gramm findes i Arkivet paa Altenhof, Johan Hartvig Ernsts Breve i Arkivet paa Ober Ellguth i Schlesien, Andreas Peters Breve til Onkelen i Arkivet paa Stintenburg. Brevene gengives, for at være lettere tilgængelige for flere, i dansk Oversættelse af Hr. cand. mag. J. P. Jacobsen, men da de fleste senere vil blive udgivet diplomatisk korrekt i en Udgave af „Bernstorffske Papirer", meddeles de her med en Del Frihed; Udeladelser og mindre Ændringer angives ikke, Navnenes Stavemaade etc. er normaliseret.

Nr. 1—16.

Breve fra Louise Gramm til Fru Løvenskjold.

1.

Lørdag Morgen [Udateret. Vistnok fra Juli 1769].

Jeg har ikke sagt Dem, hvorfor jeg slet ikke har været tilfreds med Dronningen: for det første paa Grund af nogle mærkelige Ytringer overfor mig og dernæst paa Grund af den Udmærkelse, hun viser Frk. v. Eyben. Hun sagde til mig, at hun elskede de franske Romaner, endskønt hun meget ofte læste alvorlige Bøger, men de franske Romaner kunde fordreje Hovedet paa En, tilføjede hun med et Smil. Jeg svarede hende, at det i saa Fald syntes mig sikrest ikke at udsætte sig for Faren; derpaa spurgte jeg hende, om Berger[1]) havde tilladt hende at danse. „Nej", svarede hun, „jeg har ikke set ham i lange Tider, saa han kan ikke gøre ved det; jeg bryder mig ikke om ham, der er ofte

[1]) Johan Just Berger, Livlæge, Bernstorffernes Læge og nære Ven.

Uger imellem, at jeg ser ham — men saa ser jeg Struensee, det kommer jo ud paa et." „Ikke helt, ikke for dem, der interesserer sig for Deres Majestæt: Berger er foruden at være en meget dygtig Mand tillige Deres Majestæt i høj Grad hengiven — men Struensee kender De slet ikke." „Nej, men jeg kender Berger", sagde hun smilende, „det er en meget brav Mand." — „Han er maaske for streng?" „Aa nej, for saa vilde jeg slet ikke rette mig efter ham" — hvorpaa hun gik til Bal. Er ikke alt dette besynderligt? Men tal endelig ikke om det. — — —

2.

Mandag ved Midnatstid 22. Januar 1770.

I Lørdags spiste vi saa hos Holcks paa Blaagaard. Det var en meget behagelig Middag — den gaves for Fru Bernstorff[1]) og mig, og af andre Damer var der kun Fru Blosset og Fru v. Schimmelmann — og saa nogle Herrer; der var ingen tilovers undtagen Grev Laurvig. Jeg syntes, Huset var smukt, navnlig naar de mindre smagfulde — for at bruge et mildt Udtryk — Ting, der findes, bliver fjernede. Fru Bernstorff og jeg talte med Fru v. Holck om det, og Herren lovede os, at vi skulde blive tilfredse. Jeg kan ikke sige der er nogen Pragt; der er to Værelser betrukne med Silketøj, de øvrige tapetserede, i Spisestuen Træ-Panel, — det er det hele, thi Haven kunde vi, som De nok kan tænke, ikke faa at se paa Grund af Aarstiden. Om Aftenen, da vi kom tilbage fra Blaagaard, tog vi i Operaen sammen med Fru Holck. Jeg har forfærdelig ondt af det stakkels Barn; hun er blid og god, og hvis man vilde, kunde man faa noget godt ud af hende; men hun vil blive ødelagt: der vilde kræves mere end et Mirakel for at frelse hende. Hun er allerede i Forvejen saa blottet for Finfølelse, at det er ude med hende, hvis hun har det ringeste uheldige Anlæg. Saa bliver de tilsidst ulykkelige, og det saa meget mere som de da begge vil savne baade Trøst og Hygge . . . Jeg kan aldrig se et Ægteskab, der synes mig uheldigt, uden at føle dyb Smerte og uden at tænke paa mig selv og derved fyldes af Taknemlighed mod det højeste Væsen, der har grebet ind i og ordnet mit Liv paa en saa uventet

[1]) Hvor L. Gramm omtaler Bernstorff og Fru Bernstorff menes altid, hvor andet ikke udtrykkelig angives, Andreas Peter og hans Hustru.

lykkelig Maade, at det vilde være utaknemligt af mig ikke at føle min Lykke — og hvad vilde der ikke behøves for at faa mig til at opgive den Frihed, som jeg ikke kan tænke paa uden med den dybeste Glæde. — — —

3.

Udateret.

— — — Jeg maa dog fortælle Dem lidt om en Yndling, som Kongen har faaet for nogen Tid siden, og med hvem jeg har knyttet et meget varmt Venskab. Han hedder Gourmand — det blotte Navn vil gøre ham dyrebar for Løvenskjold[1]). Han er for det første meget smuk, og saa er han desuden over al Maade elskværdig, og undertiden giver han sig i Teatret til at tale, saaledes at selv den rasende la Tour[2]) kun med Møje kan faa Ørenlyd. Han lytter til Skuespillet og ser paa Balletterne med en saadan Andagt, at Folk er bristefærdig af Latter, og dette store Hoved lænet mod Kongens Loge mellem ham og Dronningen er af en uimodstaaelig Komik. — — —

4.

København. Januar.

— — — Kongen var meget elskværdig, men trist. Jeg beklager ham af mit hele Hjerte, og jeg tror, at det var et Øjeblik, nu da han synes træt og ked af alt, hvor en elskværdig og klog Kvinde kunde faa nogen Magt over ham.

5.

København d. 11. Februar.

Man begynder at tale meget om en vis højtstaaende Person, men da Rygterne er altfor fornærmelige, haaber jeg stadig, at det er lutter Bagvaskelse. Det vilde være frygteligt, om der skulde være noget i dem. — — —

6.

Torsdag Morgen.

— — — Idag er der igen Selskab. Dans er banlyst, man siger, at Kongen begynder at interessere sig for Spil. Men Dron-

[1]) Fru Løvenskjolds Mand, Baron Severin L. var lidet behagelig og forbitrede sin udmærkede Hustru Livet paa enhver Maade. Han var bl. a. en stor Gourmand.

[2]) Fransk Skuespiller og Operasanger.

ningen, kære, hvad skal jeg sige Dem om Dronningen. Hele Byen taler om hende. Jeg holder ikke af at nedskrive Navnet paa den elendige, der ødelægger hendes Rygte. Denne Struensee har siden hendes Sygdom faaet den Vane at besøge hende. Det er forbi med Medicinen men ikke med Besøgene. Det er den nedrige Frk. v. Eyben, der spinder Intrigen. Det er skrækkeligt; de fremmede Gesandter taler om det. Blosset[1]) var den første der underrettede mig, og sikkert er det, at siden Filosofoff spyttede saa ubehændigt, behandler Dronningen ham meget unaadigt[2]). Kunde hendes Eksempel kun tjene til Advarsel for alle dem, der lader sig drage med af Adspredelser og Tankeløshed. Stakkels Kvinde! Hendes Hjerte er, haaber jeg, endnu uskyldigt, men hvor længe vil det vare? Jeg har den dybeste Medlidenhed med hende. Ved Maskeballerne gaar hun altid sammen med denne væmmelige Struensee — og hun er der gerne hele Natten. Er det ikke skrækkeligt — og ingen er der til at advare hende! Hvad skal det blive til? Hun var mindre i Fare med sin Vattersot end nu. Og saa det afskyelige Menneske, der allerede har haft en fordærvelig Indflydelse paa salig Fru Gabels Tankegang og Rygte[3]). Det er sikkert, at Dronningen gaar mindre i Kirke. Vi taler næsten ikke sammen mere, idet jeg undgaar hende som hun mig, og taler vi endelig sammen er det altid meget køligt. Tal endelig ikke altfor meget om det, og lad endelig ikke Løvenskjold betro det til nogen.

7.

Kobenhavn d. 27. Februar Onsdag Morgen.

Efter at have døjet Kulde og Kedsommelighed i tre stive Timer paa Charlottenborg (fordi vi var kommet meget, meget for tidligt) og efter at have været halvdød af Varme hos Schimmelmanns og souperet lige til Midnat, fik Deres Datter det taabelige Indfald at gaa paa Maskerade, skønt jeg ingen havde til at følge mig; men Fru Juel, der var lige saa opsat derpaa som jeg, bestemte sig til at følge med, og vi tog saa derhen. De kan forstaa, at det var umuligt at komme til Ballet før Kl. 1 om Natten, fordi jeg

[1]) Den franske Gesandt i København.

[2]) Sigter til et Sammenstød mellem Struensee og den russiske Gesandt Filosofoff i Januar 1770, hvorover begge følte sig stærkt krænkede.

[3]) Den smukke og elskværdige Fru Birgitte Sofie Gabel født Baronesse Rosenkrantz, der døde i August 1769, satte Rygtet ogsaa i Forbindelse med Struensees Elskovsæventyr.

først hjemme maatte hente det nødvendige Costume. Jeg var nysgerrig, jeg vilde se Dronningen. Da vi kom ind, mødte vi hende sammen med Fru Bülow (Kongen var allerede taget bort). De gik bagefter en høj Mand med en stor Paryk. Dronningen var i Mands-Domino og Knæbenklæder, Fru Bülow ligesaa, kun at hun havde Skørter. Jeg vilde følge efter dem, men Fru Juel var saa lidt maskeret, at vi blev genkendte, den ene ved den anden, og Fru Bülow sagde Dronningen, hvem vi var; siden undgik de os. Jeg fulgte saa efter den høje Mand, og for første Gang talte jeg med dette Væsen; men da jeg kun vilde tale Engelsk, blev vor Samtale ikke lang, da han ikke kan Engelsk — lang nok dog til at overbevise mig om, at jeg havde set rigtigt. Derefter gik jeg op i den Loge, hvor Dronningen befandt sig. Hun var meget fri i sine Manerer, men jeg kunde ikke se noget af det, jeg vilde se, hvad enten de nu holdt sig tilbage, eller fordi man overdriver Sagen. Jeg kunde ikke engang iagttage nogen særlig Iver fra hendes Side. Men hvad Slubberten angaar, saa skulde han have alle de Stokkeprygl, han kunde taale, thi han forfølger uafladelig og overalt Dronningen med utrolig Frækhed. Jeg tror ikke, det har det ringeste paa sig, hvad man tidligere har sagt om Dronningens Tilbøjelighed, og nu tror jeg snarest, at det er Barnagtighed og ikke Alvor. — Hun er som et tiaars Barn, der pludselig faar Lov at gøre, hvad det vil. — — —

8.

København d. 29. Februar.

— — — Hvad Dronningen angaar, kære Veninde, saa er De sikkert uretfærdig i Deres strenge Dom om hende — hun er jo dog kun et Barn. Husk dog paa, at hun kun var 15 Aar gammel, da hun kom hertil, og den Gang var hun blot munter og livlig, hvilket man bebrejdede hende som en Forbrydelse, og i hvilken Grad har ikke vore kære Landsmænd set surt til alt, hvad der ikke passede til det hos os herskende Snerperi og vor Surhed! Maaske er hun af Naturen et følsomt Gemyt, skønt jeg længe har tvivlet derom. Bundet til en Mand, hun ikke kunde elske, og undergivet en herskesyg Kvindes Opsigt tilegnede hun sig snart sine egne Grundsætninger og optraadte, som hun gør, og mistede derved den Ynde, hun tidligere besad.

De ser, det er et blødt Voks, som alt gør Indtryk paa. Og

er der noget farligere end at gaa over fra stærkt bundne Forhold til den fuldstændigste Frihed? Jeg vover at paastaa, at hendes Hjerte er rent, men hendes Aand er fordærvet.

9.

Udateret. Marts.

— — — I Eftermiddag var jeg oppe at se Kronprinsen; han er ikke smuk, og jeg ved ikke, at jeg nogensinde har set et saa lille Barn. Hans Øjne er blevet bedre. Man taler ikke mere om Koppeindpodning; jeg vilde ønske, man vilde vente til Efteraaret. Der arbejdes ivrigt for at styrte Holck. Vil De tro, at jeg ønsker, at han maa holde sig. For det første, fordi han er meget bedre end hans Fjender, og saa fordi han søger at forbedre sig, han beklager sine Fejl og ønsker intet hellere end at rette dem. Han falder ofte tilbage, fordi han er uden Grundsætninger, men i alt væsenligt holder han sig til dem, der leder ham, hvad der betyder en Del. Jeg beklager ham ofte, thi hvis hans Fjender sejrer, vil han være meget ulykkelig. Dronningen er afgjort imod ham. — — —

10.

København d. 12. Marts.

— — — Kongen, kender jeg ikke igen. Han synes mig utrolig indolent. Igaar spilledes paa Teatret et Stykke, der fik alle, først og fremmest Dronningen, til at le ustandseligt. Hos Kongen ikke saa meget som et Smil. Det er ufatteligt. — — —

11.

København d. 2. April.

— — — Det er om Dronningen, jeg har foresat mig at skrive til Dem. Har De hørt noget om hende? Det er skrækkeligt, som man taler om hende, og tilsyneladende er det ogsaa rent forfærdeligt. Struensee kommer stadig ind i Teatret paa samme Tid som Hoffet, sætter sig lige overfor Dronningen med Ansigtet vendt mod Logen og synes aldrig at vende Blikket derfra. Man paastaar, at naar hun gaar, hilser hun altid over til ham med sin Vifte. Han har lange Samtaler med hende, jeg tror hver eneste Dag, og ved Maskeballerne sætter de sig altid sammen alene og afsides og gaar sammen hele Natten. Det er ingen Hemmelighed, Alverden ved det og taler om det, og man følger efter dem paa Ballerne, siger man. Jeg er virkelig umaadelig bedrøvet derover, og jeg holder

ikke af hverken at tale om det eller tænke paa det. Hvilken Ulykke! Paa sidste Bal sad de alene paa en Bænk; saa kom nogle andre og satte sig hos dem, men Dronningen viste saa tydeligt sin Utaalmodighed, at de gik bort igen. Man fortæller tusind Ting, og skønt jeg ikke er lettroende, er jeg i højeste Grad forfærdet, thi hvad skal det blive til? Hvilken sørgelig Udsigt! Jeg kan ikke længer undskylde denne Kvinde; hun er jo dog baade Hustru og Moder, men ingen af Delene synes længere at betyde noget for hende. Hvorledes har hun dog kunnet forandre sig saa meget? Jeg har vel frygtet, at man vilde komme til at savne Fru Plessen, men jeg havde ikke tænkt mig, at det skulde være af den Grund[1]). Det besynderligste ved det hele er, at Forholdet mellem Kongen og Dronningen tilsyneladende aldrig har været bedre end nu. De taler bestandigt med hinanden. Hvad skal jeg slutte deraf? Skulde hun være i den Grad falsk? Hvorledes kan en saa ung Kvinde have gjort saa hurtige Fremskridt i det onde? Jeg forstaar det ikke og ved ikke, hvad jeg skal sige — min eneste Følelse er Smerte og Sorg. Frk. Eyben maa være den eneste, der har nogen Glæde af alt dette, hun har arbejdet troligt paa at ødelægge dette Barn, og desværre har hun haft Held med sig. Jeg haaber dog endnu bestandigt, at det kun er hendes Tanker, der er brødefulde. men at hendes Hjerte maaske er uskyldigt; Tankernes Forvildelser synes ofte større, end de er. Vist er det, at hun er meget unaadig mod dem, Struensee ikke kan lide, og at hun kun indlader sig med dem, han beærer med sin Protection. Det er en rar Tjeneste, Fru v. Berkentin har gjort os ved at skaffe os denne Døgenigt. Jeg er rasende paa denne Slyngel, gid jeg kunde skaffe ham 100 Stokkeslag; det vilde være den eneste passende Maade at straffe ham paa — og saa sende ham tilbage dertil, hvorfra han er kommet.

D. 3. April.

Hoffet kommer ikke mere hos Filosofoff. Holck siger, at Dronningen har erklæret, at hvis man kom der igen, vilde hun an-

[1]) Geheimeraadinde Louise Plessen, der var Overhofmesterinde hos Caroline Mathilde og ved sit bydende Væsen vakte Kongens Vrede, saa hun blev fjernet mod Dronningens Vilje 1768. Caroline Mathilde holdt trods hendes Strenghed og snerpede Sædelighed saare meget af hende og glemte hende ikke. Da Mathildeordenen oprettedes 1771, sendte hun saaledes Fru Plessen denne Orden, før nogen anden fik den, og før den overhovedet var blevet offenlig. Hvis Fru Plessen havde beholdt sin Post, havde hun sikkert været en stor Hindring for Struensees Indflydelse.

stille sig syg. Struensee bliver ikke indbudt, De kender Historien om Spyttet. Siden den Tid behandler Dronningen Filosofoff meget unaadigt. Holck har imidlertid forsikret mig, at han ikke troede, der var det mindste ondt i det hele. Jeg er dog ikke helt rolig; hvis der ikke er noget endnu, saa er der visselig kun et Skridt dertil. Iaften er der Maskebal; jeg tænker, man morer sig fortræffeligt. Operaen var bedre end nogensinde; de spiller altid bedst om Aftenen. De har sikkert aldrig hørt et Menneske synge saa godt som Kachelof. Den Opera er henrivende; Musiken vinder ved at høres oftere, og jeg vilde give, jeg ved ikke hvad, for at De kunde høre den.

D. 4. April.

Bernstorff sagde igaar til mig, at Deres Neveu har anmodet ham om at komme ind i hans Departement, og at Kongen havde indvilliget. Det glæder mig, at han ikke har bestemt sig for Onkelens, thi dette er sikkert meget bedre, og hvis Bernstorff finder, han har Evner og Vilje, vil han sørge for paa alle Maader at sætte ham ind i Sagerne. De ved, hvor gerne Bernstorff ser andres godes Egenskaber; det er en Dyd, han besidder, fordi han er højt hævet over den Misundelse, der findes hos smaa Aander og daarlige Hjerter. Jeg beundrer ham ofte, og dvæler ofte med Glæde ved denne Vens fremragende Egenskaber; han er altid elskværdig, altid ens, altid mild, venlig og medfølende, aldrig heftig eller lunefuld. Jeg bliver derfor altid ganske harmfuld, naar jeg hører Folk, der staar saa uendelig langt under ham, at de end ikke kan fatte hans Storhed, bebrejde ham smaa, ubetydelige Mangler. Det er da sikkert ogsaa til Gengæld derfor, at Himlen har skænket ham denne Hustru. De er hinanden fuldtud værdige, den højeste Ros, der kan gives. Men jeg synes, at Fru Bernstorff ikke helt er kommet sig efter Tabet af hendes kære Lotte[1]). Hun er ikke længer saa munter som tidligere, og navnlig har hun, endnu mere end jeg, fattet Lede til al Selskabelighed. Naa, hun er jo ogsaa altid frugtsommelig, saa Aftenselskaber incommodere hende altid, og hun befinder sig aldrig vel. Jeg vilde dog ønske, hun igen kunde blive som før, men hvem kan det, naar man er ramt af mange haarde Slag? Nogle bedøver, andre svækker. — — —

[1]) Bernstorffs havde i Jan. 1769 mistet en lille fire Aar gammel Pige Charlotte.

Torsdag Aften.

— — — Om Aftenen optraadte Dronningen som sædvanlig; hun talte kun med Fru Bülov; idet Fru Gaehler spillede med Fru Julie[2]). Fru Schimmelmann og jeg holdt os meget nær ved hende et helt Kvarter, saavidt vore Ben tillod det; men tilsidst trak vi os tilbage, efter at alle de andre Damer havde gjort det. Holck sagde til mig, at Dronningen beklagede sig over, at alle lod hende i Stikken, og navnlig over, at jeg undveg hende, at det var hende umuligt at tale med mig, da jeg altid løb til den ene Side, naar hun gik til den anden. Det glæder mig, at det gør hende ondt, men jeg forsikrer Dem, at jeg aldrig søger at undgaa hende, uden naar jeg har været paa hendes Vej, og hun saa ikke taler til mig, saa véd jeg, hvad jeg har at rette mig efter. De ved, jeg er en Smule stolt, og hvis hun keder sig i mit Selskab, vil jeg ikke, hun være Dronning nok saa meget, tvinge hende til at sige mig nogle Artigheder. — — —

Holck har sagt mig, at Dronningen ganske nylig overfor ham havde omtalt Fru Bülow meget ilde. Hun maa saa dog være meget falsk. Hun er saa forandret, at De ikke vilde kunne genkende hende. Hun har mistet sit Udtryk af Uskyld og Munterhed uden nogensinde i mine Øjne at kunne erstatte det. — — —

12.

København d. 22. April.

— — — De vil, at Ministrene skal optræde mod dem, der har en saa fordærvelig Indflydelse paa Dronningens Tankegang; ogsaa jeg saa det gerne, men man kommer altid med de tusinde Indvendinger for at vise det umulige deri. Jeg indrømmer, at jeg endnu ikke er ganske overbevist, thi hvis man tænker sig, at Sagen kom til det yderste, maatte man da ikke opbyde alt, vove alt for at forebygge Ulykken? Men alle disse Mennesker er klogere end jeg og lige saa, ja maaske mere ivrige end jeg; man maa stole paa dem, og hvis deres Betragtning af Sagen er forkert, ja saa maa man tro, det er en uafvendelig Skæbne, der hidfører Ulykker, alt imens den berøver os eller skjuler for os Midlerne til at forebygge dem. Dronningen var forleden Dag i Lillerød, iført en Overkjole, der var saa kort, at den nærmest lignede en almindelig Herrefrakke og derunder en meget kort Jaket — den Dragt bærer hun

[1]) Fru Julie ɔ: vistnok Grevinde Juliane Holck.

nu ganske ugenert. Var hun saa endda velskabt, saa kunde jeg forstaa det, men tænk en Gang paa hendes Hofter, hendes Bagdel!! De kan ikke tænke Dem noget hæsligere end hendes Figur i Mandsdragt; jeg kan ikke komme mig af min Overraskelse, hver Gang jeg tænker derpaa. Hvilken Forandring! Men hun maa jo da ogsaa kunne mærke, hvorledes alle er forandrede overfor hende. Forhen flokkedes alle omkring hende i store Skarer — nu flygter alle for hende. Vi andre Damer, synes jeg, opfører os virkelig undertiden rigtig pænt og i dette Tilfælde endog, synes jeg, meget værdigt. — — —

13.

København d. 26. April

— — — Cramers[1]) Prædikener forleden Dag, navnlig den sidste, er blevet meget ilde optaget, og Frk. St. Hubert (De ved, hvem det er, jeg kalder saaledes) der havde valgt en meget uheldig Dag at gaa i Kirke paa, har gydt al mulig Gift og Galde paa hans Ord[2]). Hun paastod, at Cramer havde angrebet Dronningen, fordi hun gaar i Mandsdragt — og jeg kan bevidne, at det ikke er helt grebet ud i Luften. Han talte mod de mange Adspredelser i Fastetiden og beklagede sig over, at man ikke en Gang i det ydre viste Gudstjenesten sømmelig Ærbødighed; fremhævede, hvorledes Lasterne var taget til i de sidste 3—4 Aar, og at de fremdeles stadigt vilde tage til, hvis ogsaa Kvinderne blev deres Talsmænd og hejste Gudløshedens Fane. Ve det Land, tilføjede han, hvor Hustruer og unge Piger lader haant om Blufærdighed og senere om Dyd, de, der er kaldede til at mildne Mændenes af Naturen mere barske Karakter og ved deres Mildhed og Eksempel at lede dem til at hellige sig Familielivets Pligter. Jeg taler ikke om dem, der alt har givet deres Lidenskaber frie Tøjler og bortkastet al Ærbarhed og derfor er Genstand endog for det andet Køns Foragt; jeg taler kun om de Kvinder, der har levet dydigt, men er paa Veje til at opgive det. Han gentog flere Gange „die hohen und niedrigen", og da han udtalte Ordene Frauen und Jungfrauen, havde alle den allerstørste Lyst til at vende sig om imod Frk. St. Hubert. Det var i Forhallen, saa der var kun de to gamle Dronninger tilstede. Men da den unge Dronning havde faaet Be-

[1]) Hofpræsten Joh. Andr. Cramer, der snart efter blev fjernet af Struensee.
[2]) Der menes maaske Frk. Eyben.

retning om det, beklagede hun sig derover; Kongen vilde dog ikke høre noget; han sagde, at en Præst paa Prædikestolen kunde sige, hvad han vilde. Jeg kan ikke andet end glæde mig over, at Sandheden dog en Gang imellem kan bryde frem, og jeg vil altid højagte den, der vover at sige den. — — —

14.

Kobenhavn d. 3. Maj.

— — — Jeg ved nok, at De aldrig har kunnet lide Blome[1]), men det er Deres Fejl; jeg for mit Vedkommende kan godt lide Originaler, og saa er han desuden meget munter; ganske vist, hvis han keder sig, er han utaalelig, men jeg maa sige, at jeg aldrig har set ham saa munter som i Vinter, navnlig siden hans Udnævnelse til Posten i Paris. De skulde blot høre alt det smukke, Fru Wedel Frijs fortæller ham om denne kære By. Endnu igaar Aftes sad hun og tog med stor Iver den ene Pris efter den anden, klappede Laaget i paa Daasen og sagde: Hvor De er lykkelig, hvor De er lykkelig! derpaa sukkede hun dybt. Jeg fristes til at tro, der er en eller anden i Paris, der har hendes Hjerte; men om saa er, vil jeg dog sværge paa, at denne Lidenskab er uden Dadel.

Fru Plessen kan ikke undskyldes, fordi Dronningens Færd nu er dadelværdig, hvad den ikke vilde have været, hvis hun var blevet. Jeg vil aldrig kunne tilgive Fru Plessen, at hun paa Grund af sit utaalelige Hovmod forspildte sin Stilling. -- — —

I Forgaars superede jeg hos Holck, og da der var Maskebal, opfordrede Fru Schimmelmann mig til at gaa med; vi fandt der Kongen, der var meget elskværdig og meget behagelig. Dronningen undveg os, indtil vi endelig opsøgte hende i den store Loge, just som hun havde taget sin Maske af. Hun var i sort Herre-Domino og Læderknæbukser. Hun sad mellem Fru Bülow og Fru Gaehler, men Struensee stod lige foran hende. Hendes Haar var løst, og Fru Bülow stod og flettede det. Hun nedlod sig ikke til at tale med os uden netop, da vi kom til. Det var nok nydelige Ting, de fire nævnte Personer talte om; jeg kunde meget godt have hørt efter, men Fru Schimmelmann forsikrede mig, at man kunde se, jeg lyttede, derfor talte hun med mig hele Tiden og trak mig i Ærmet hvert Øjeblik. Vi blev der kun en halv Time i det hele,

[1]) Grev Otto Blome, der 1770 blev dansk Gesandt i Paris, hvor Grev Wedel Frijs tidligere havde beklædt samme Post.

hvorefter vi trak os tilbage, vi havde faaet nok af Maskeraden. Jeg var saa vred paa Dronningen, at jeg ikke drømte om andet hele Natten. Samme Dag sprang der en stor Mine ved Hoffet. Holck var lige paa Nippet til at blive afskediget af Dronningen og hendes Parti, der bestaar af Warnstedt[1]), Struensee og Fru Bülow. det er ikke oplyst, om det var Mangel paa Energi eller paa fornøden Ondskab, der bragte Sagen til at strande. Warnstedt blev samme Dag udnævnt til Kammerherre og Struensee igaar til Conferensraad og Kongens Forelæser. Jeg ønsker af ganske Hjerte, at han maa finde Behag i denne Stilling lige saa længe som den sidste, der beklædte den. Men hvad skal man sige om Kongen? Hvilken Vejrhane! Jeg er vis paa, at De lige saa lidt som jeg kan danne Dem nogen rigtig Forestilling om denne Mand. Det er en Maskine, som de stærkeste kan dreje til deres Side. Der er nok idag Koncert hos Dronningen, men siden hun har begyndt at anmelde dem, har jeg ikke været der en eneste Gang, hverken til Udflugter eller til Koncerter. Det er meget kedeligt. — — —

Igaar blev Kronprinsen vaccineret — dermed er Struensees Læge-Karriere sluttet; thi han opgiver nu til Held for Menneskeheden denne Profession. — — —

15.

København d. 16 Maj.

Er De nu blevet befriet for Deres Selskab, kære Veninde? Jeg tænker ja, skønt jeg ikke ved, hvor længe det var deres Mening at blive hos Dem[2]). Jeg kan tænke, De har maattes døje Jeremiader uden Ende; der er intet saa ubehageligt, som utilfredse Menneskers Klager; de kaster sig over alt og alle med deres Sorger, de se sort ved højlys Dag. Igaar døjede vi en af de mest kedsommelige Dage, jeg endnu har oplevet. Først spiste vi til Middag paa Charlottenlund[3]), derefter tog vi til Blaagaard og indtog en Forfriskning; vi kom ikke tilbage derfra før Kl. 7½. Prøv at tænke Dem noget mere kedsommeligt, naar De hører, at Dronningen kun saa til og hørte paa Fru Bülow, Fru Moltke[4]), og Fru Gaehler,

---

[1]) Frederik Carl Warnstedt, Kammerpage, nu i 1770 Kammerherre og Rejsemester.

[2]) Grev og Grevinde Wedel Frijs havde besøgt Løvenborg

[3]) Hos Prinsesse Charlotte Amalie, Frederik II's Datter.

[4]) Overhofmarskal Chr. Fr. Moltkes Hustru, Ida von Buchwaldt, Søster til Joh. H. E. Bernstorffs Kone.

medens vi andre fulgte efter i Tavshed og fjernede os, saa snart det lod sig gøre, og Kongen gik nogle Skridt i Forvejen uden at sige et Ord, som det syntes helt behersket af sin Kedsommelighed. Det var — jeg kan ikke sige morsomt, thi jeg maa indrømme, at den Spøg, om det ellers er nogen, er daarlig. Ingen er mindre vel tilpas end Prins Frederik. Han er meget forlegen, navnlig naar han tilfældigvis ikke er lige ved Siden af Kongen eller Dronningen; saa vender og drejer han sig, indtil han befinder sig i deres Nærhed igen. Stakkels Fyr! jeg beklager ham, men jeg har heller aldrig set noget lignende; man skulde tro, han var helt Idiot[1]). Dronningens Dragt bliver hver Dag kortere; igaar bar hun en Dragt ganske som de korte engelske Francks, der bruges i Selskaber, og en Trøje, der var kortere end Mændenes. Det er ganske — — jeg kender ikke noget Ord, der kan udtrykke, hvad jeg mener.

Idag har vi Gudskelov taget Afsked med Hoffet; jeg tror ikke, jeg nogensinde i mit Liv har været i saa godt Humør. Nu er vi da fri for denne Gang. — — —

16.

Kobenhavn d. 30. Maj Torsdag Aften.

— — — Jeg holder ikke meget af at tale om Hoffet; det er skrækkelige Forhold, der hersker dér, Lastens og Skamløshedens Bolig. Jeg maa dog fortælle Dem, at Frk. v. Eyben og Struensee i nogle Dage har været uenige; jeg er ikke fuldstændig inde i Sagen; det drejer sig om noget, som Frk. Eyben har villet have Dronningen til at gøre (og man siger det var rigtigt), og at Signore Struensee var imod det; som Følge deraf kom det til Scener imellem dem, og Dronningen tog tilsidst nævnte Herres Parti; siden den Tid har han været ubehagelig mod Frk. Eyben, der ikke bestiller andet end græde og gerne vilde have Folk til at tro, at hun angrer. En af de sidste Dage har Dronningen i Frederiksberg Have foretaget en Ridetur paa den store danske Hund Gourmand, som jeg vist har fortalt Dem om. Hun spaserer der næsten stadig med Struensee

---

[1]) I et Brev fra Maj 1769 skriver Louise Gramm til Fru Løvenskjold bl. a. „Apropos, alle siger, at Hr. Guldbergs Verdenshistorie er gruelig, og jeg er meget glad ved, at man ligesom jeg finder den Idee at skrive en saadan meget mærkelig. Dette Værk er imidlertid ikke slet saa slemt som et andet, som dog, naar man skal følge Sandheden, ikke udelukkende er af ham, jeg mener Prins Frederik." — — —

under Armen, og det uden at generc sig det ringeste; hun er da ogsaa Genstand for almindelig Foragt. Over-Hofmesterinden er fortvivlet. Dronningen har været syg i nogen Tid, jeg frygter for — jeg tør ikke sige af hvad. Hvilken Forskel mellem de Følelser, hendes Død nu vilde fremkalde, og dem, man vilde have næret, hvis hun var bukket under for den farlige Sygdom, hun led af ved Begyndelsen af Vinteren! Hun raadspørger kun Struensee, jeg har derfor let ved at tro, hun er i Fare, saa meget mere, som hendes Vattersot jo tydeligt nok viser, at der er noget usundt. Der bæres slet ikke Sorg paa Frederiksberg ikke en Gang sorte Dragter[1]). Det er meget upassende.

— — — Igaar saa vi Dronningen blive lagt paa lit de parade. Tænk Dem, at hendes stakkels Hofdamer sammen med de andre Dronningers maatte bære hende i Kisten fra Soveværelset igennem tre andre Værelser — det er jo næsten Ironi, de var da ogsaa aldeles udmattede. Der er ved enhver Dødsscene noget højtideligt, der griber mig; og ved at se saa mange Mennesker græde, hele Dødsceremonien og saa alt, hvad Skik og Brug har medført for at gøre en Scene, der i og for sig er gribende nok, endnu mere rystende, har jeg ikke kunnet andet end give vor Ven Young Ret, naar han siger, at Døden er helt paa denne Side af Graven, Livet paa den anden; Graven, et Ligklæde, en Rædsel kun for de levende. Det er vore egne Fantasifostre, vi flygte for, og som vilde forsvinde, siger han, hvis vi turde betragte dem frit. — — —

Fru Bülow indgyder mig større Afsky end nogensinde før. Tænk Dem, at dette afskyelige Fruentimmer, medens vi stod omkring Kisten havde Stevnemøde med Warnstedt i Frk. Schumanns Værelse[2]). Er det muligt, at en saadan Scene ikke skulde faa selv en saa brødefuld Kvinde til at gyse. Jeg kunde ikke faa mig selv til at gaa hen til hende. Dronningen, kæreste Veninde, maa sikkert alligevel være lastefuld af Naturen, og skylde Opdragelsen sine tilsyneladende gode Egenskaber. Hvilken Ulykke for hende saa tidligt at være bleven overladt til sig selv. Derfor er det, jeg beklager hende; mod det nuværende Onde kender jeg intet Middel: hun kan ikke bringe Fortiden i Forglemmelse. Efter al Sandsynlighed er hendes Brøde af en saadan Natur, at den ikke kan gøres god igen. Hvor frygteligt, om der fødtes Børn!

---

[1]) Enkedronning Sofie Magdalene var død den 26. Maj.
[2]) Sofie Magdalenes Kammerfrue.

Kongen har i den sidste Tid sovet hos hende, hvad han ikke havde gjort siden sin Tilbagekomst. Det er atter den Slyngel Struensee, dette skyldes; De ser, der er tænkt paa alt. Jeg venter mig noget godt af Rejsen til Holsten — men dertil indskrænker ogsaa hele mit Haab sig. — — —

Fru Bernstorff tager imod fra idag af. Hun beder hilse venligst, han ligesaa. Det er et lykkeligt Par, faar jeg Lov til at sige det eneste virkelig lykkelige Par, det eneste Par, der forstaar at være lykkeligt, som jeg kender! For saaledes er det, og der var en Tid, da denne Tanke ofte gjorde mig ulykkelig. Eller kan De vise mig et andet Par, i hvis Omgang man altid føler sig tryg, hvor Tillid og sandt Venskab gror, hvor der ikke er den ringeste Forstillelse? I dette Tilfælde indrømmer jeg, at Ægteskabet er en lykkelig Tilstand — men ellers kan jeg ikke andet end foretrække min Stilling for alle andre. — — —

II

Breve mellem J. H. E. Bernstorff og A. P. Bernstorff

17

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff

Odense d. 20. Juni 1770

JEG tænker altid med kærlige Tanker paa dig, min kære Neveu, og jeg lever gerne i den Forestilling, at du glæder dig over at høre fra mig — derfor benytter jeg Øjeblikkene før min Afrejse herfra til at sige dig, at vor Rejse hidtil har været fri for ubehagelige Hændelser, naar jeg undtager, at to stakkels Bønder blev kørt over i Roskilde af den Karosse, i hvilken Hoffets Damer befandt sig, og som kørte i stærk Fart. Vi kom til Korsør samtidig med Kongen. Vejret var under det første Stykke Vej ikke synderlig godt, og Vejene var skrækkelige. Vi var forberedt paa en ubehagelig Overfart over Beltet, Vejret var koldt og blæsende, og der var Modvind. Men igaar Morges forandredes alt paa en mærkværdig heldig Maade. Vinden drejede, og det blev smukt Vejr, saa Overfarten over Beltet var som en Sejlads paa en Sø, kun varede 4—4½ Time og foregik paa den behageligste og bekvemmeste Maade af Verden. Istedetfor Taagen paa Sjælland har vi nu Støv. Hidtil har jeg ikke set bedre Korn paa Fyn end hjemme, og jeg bestyrkes stadig i min Forkærlighed for Sjælland.

Kongen og Dronningen har spaseret meget i Korsør. Aften-Taflet er paa 29 Kuverter, og Middags-Taflet indtages kun *en particulier*, d. v. s. med 7 Kuverter.

Vi skal nu afsted; jeg tænker, om Gud vil, at ende Brevet i Kolding. —

Nu er jeg der; vi har haft en stærk Varme og meget Støv, men et dejligt Vejr og en henrivende Fart over Lille Belt.

Vi traf her Prins Karl, stadig elskværdig og affabel[1]). Der var ikke ret mange Adelsmænd, Herr de Woyda, den unge Baron Rosenkranz og hans Kone, der er smukkere end nogensinde, Güldencrone og Scheel — det er, med Undtagelse af Stedets Embedsmænd, omtrent alt.

Se det er alt, hvad jeg har at meddele dig, kære Ven. Man morer sig her ganske som paa Frederiksberg. — — —

18.

Slesvig d. 23. Juni 1770

Jeg havde den Trøst i Forgaars i Haderslev at faa dit Brev af d. 19., kære Neveu; jeg ventede det; men jeg blev ikke desto mindre rørt over din Opmærksomhed, og jeg takker dig derfor paa det kærligste.

Jeg skrev til dig fra Odense og fra Kolding i samme Brev, men jeg er bange for, eller rettere jeg forudser, at det først naar dig samtidig med dette. Jeg troede, jeg kom tidlig nok til at sende det fra Kolding, men jeg kom for sent.

Hoffet var ikke meget talrigt i nævnte By. Vi saa kun Embedsmændene og Officererne fra de nærmeste Byer og Baron Güldencrone; men Prinsen af Hessen stødte til os, som jeg maaske allerede har fortalt. Han talte meget venligt om dig til mig. Den Dag var han kun et Øjeblik sammen med Kongen og Dronningen, men den følgende Dag var Audiensen lidt længere. I Flensborg traf vi Hertugen og Hertuginden af Augustenborg og Hertugen og Hertuginden af Glücksburg. Deres Majestæter, der under hele Rejsen hver Aften har foretaget Spasereture (i Selskab med de faa udvalgte, hvortil Grev Holck ikke mere hører) har ogsaa vist Flensborg den Ære at foretage en Sejltur i Havnen om Aftenen lige til Klokken 11 eller 12 — der har derfor maattet udkommanderes mange Fartøjer, der laa enten i Havnen eller paa Reden, til stort Besvær for de stakkels Folk, der, trætte af Rejsen, var gaaet til Sengs i Haab om at faa sove.

---

[1]) Karl af Hessen, gift med Kongens Søster Louise, Statholder i Hertugdømmerne, boede paa Gottorp.

Gaarsdagen var lidet behagelig paa Grund af de daarlige Veje. Deres Majestæter traf en halv Mil fra Byen Prinsesse Louise; de steg op i Prinsessens Phaeton, og Prins Karl fulgte dem til Hest. Den Maade at holde Indtog paa gjorde et godt Indtryk. Vi har her truffet Herr Brandt[1]), og Grev Rantzau-Ascheberg ventes snarest. Fru v. Blome er her allerede, og Grevinde Holstein maa være kommet igaar Aftes[2]). Jeg har allerede haft to Samtaler med Grev Holstein, som jeg har været meget glad ved, men jeg bemærker med Sorg, at han næsten ikke længer kan finde sig i det ganske vist ogsaa meget kedelige og ubehagelige Ophold i Tønder.

Vi skal kun være her i 5 Dage, idet Kongen vil være i Traventhal den 30. Det vilde være unyttigt at prøve at skjule for dig, kære Neveu, at jeg stadig nærer Bekymringer af enhver Art; men jeg vil nødig betro dem til Papiret. For Resten vil de jo komme frem, hvis de er begrundede, og er de ikke det, bør de glemmes.

19.

Slesvig d. 27. Juni 1770.

— — — Brandt er kommet hertil fra Oldenburg; han fik en ret god Modtagelse, dog uden nogen Demonstration. Kongen genindsætter ham i hans Embede i Højesteret, og han faar sin Anciennetet tilbage. Jeg underretter i Dag Schack om det; jeg har i Grunden ikke noget at indvende derimod.

— — — De sidste Dage er gaaet som sædvanligt: meget Arbejde og Travlhed for mig, Ride-, Spasere- og Sejlture for de andre. Der er — og bliver — ingen Maskerader eller Baller her, som man havde snakket om; de offenlige Forlystelser indskrænker sig til Aftenselskaber og en Koncert, der blev givet igaar. Du ved maaske bedre end jeg, om Provinsens Adel er fornøjet med den Modtagelse, den har faaet.

Grev Rantzau-Ascheberg kommer ikke hertil; jeg tænker, vi ser ham i Traventhal, Yndlingsopholdsstedet, hvortil ingen — und-

[1]) Enevold Brandt var i 1768 blevet fjernet fra Hoffet og opholdt sig i Oldenburg som Medlem af Regeringen, Rantzau-Ascheberg boede paa sit Gods Ascheberg i Holsten.

[2]) Ulrik Adolf Holstein, den Gang i halv Forvisning anbragt som Amtmand i Tønder, senere af Struensee gjort til Overpræsident i København, var gift med den begavede Amalie Sophie Buchwald, en Veninde af Henriette Bernstorff og Louise Gramm. Efter en mislykket Intrige af Grevinden var Parret i 1767 blevet fjernet til Tønder.

tagen Kongens Følge — faar Lov til at komme uanmeldt og uden Tilladelse. Der kan han bedre udfolde sine Talenter. Han skriver de smukkeste Breve til Schumacher[1]) og Sturz. Smukke Ord, kun Skade, at hans Handlinger ikke svarer til dem. Vor Ven Schimmelmann kom i Forgaars Aftes. Hans Optræden har hidtil været yderst vellykket, ganske som jeg ønskede; jeg er meget tilfreds med hans Beslutninger og Anskuelser. Fredag Aften tager han tilbage til Ahrensburg og kommer kun til Traventhal en Gang imellem.

Hoffet ved endnu ikke, hvor længe det vil blive her paa Slottet, og iagttager paa dette Punkt den strengeste Tavshed. — — —

Er der Planer oppe om en eller anden Forandring, bliver den sandsynligvis iværksat i den kommende Uge. Jeg kan dog ikke sige, at jeg kan tænke mig nogen, det skulde da være en eneste, der synes mig mulig, skønt usandsynlig.

— — — Jeg har set Grevinde Holstein; hun har faaet Embonpoint og synes at befinde sig udmærket. Jeg er meget tilfreds med hendes Udtalelser og hendes Holdning. Hun synes mig at have tænkt en Del og at have vundet betydeligt i den Retning. Dronningen befinder sig ikke helt godt, hvad der hindrer hende i at deltage i Middags-Taflet, men dog ikke i at spasere og soupere. Jeg tror, hun lider mere, end hun finder det rigtigt at sige. — — —

20.

Slesvig d. 30. Juni 1770.

Kære Neveu. Jeg har kun tilbragt faa Dage i mit Liv saa betydningsfulde og saa bevægede som disse — men nu er jeg atter mere rolig. Gud har endnu en Gang haft Medlidenhed med mig og har ladet mig skimte en Mulighed, der kan afvende de Ulykker, vi havde at frygte. Aa, var vi blot saa taknemlige, som vi burde være, saa vilde han i sin Miskundhed ikke trættes af at frelse os, og vi kunde altid haabe paa Hjælp fra ham, den Hjælp, der saa mange Gange har vist sig saa god. Jeg haaber, jeg engang kan forklare dig Meningen med disse Ord; nu beder jeg dig om ikke at meddele nogen dem[2]).

---

[1]) Andreas Schumacher, Kongens Kabinetssekretær.

[2]) J. H. E. Bernstorff sigter her til Planerne om Rantzau-Aschebergs Tilbagekaldelse og til Forhandlinger med Kongen og Struensee om at hindre denne. (Se videre i de følgende Breve.)

Vi er endnu her, og jeg tvivler paa, at vi kan tænke paa at rejse før næste Fredag. Dronningen er ikke saa lidt bedre, og jeg tror, den Fare, vi frygtede Onsdag Aften og igaar, er borte; men hendes Tilstand kræver stadig stor Forsigtighed. Ingen kommer til hende undtagen Lægerne, den kgl. Familie og Damerne Gähler og Bülow, jo, det er sandt, Over-Hofmesterinden og Kammerfrøkenen har været her igaar og idag. Paa den Maade bliver Opholdet her forlænget med 8 Dage, som man maaske kan indvinde paa Tilbagevejen. Det er allerede blevet meddelt, at Dronningens Fødselsdag ikke vil blive fejret.

Vi har haft stærkt Regnvejr i to—tre Dage, og jeg har ikke forladt Slottet. I Aften synes Vejret meget smukt, og jeg vilde gerne kunne trække lidt frisk Luft, medens Hoffet overværer en Koncert.

Der er endnu ikke sket noget her — men mangt og meget tyder paa, der vil ske noget. Den ældre Warnstedt[1]) er blevet sendt til Rantzau-Ascheberg; han er kommet tilbage idag. Det er mere end sandsynligt, at man tænker paa at ansætte ham i København, men da jeg af flere Grunde tror, at en saadan Beslutning vil være til Skade for Kongens Tjeneste, vil jeg gøre alt, hvad jeg kan, for at modarbejde den. — Greverne Holck[2]) har Grund til at være misfornøjede. Conrad Holck faar næsten aldrig mere Privataudiens hos Kongen, og da han, som hans Vane er, mere undgaar end søger Hoffet, bliver han næsten fremmed for Hans Majestæt. Jeg begynder dog at tro, at man ikke vil drive ham til det yderste, naar blot han selv ikke skyder paa. — — —

Brandt skal med til Traventhal, hvad jeg er meget glad ved; han synes at komme i Gunst, mindre foreløbig hos Herren end hos Omgivelserne. — — —

21.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

D. 30. Juni.

Kære Onkel. Jeg er saa glad over det Venskab, du viser mig ved at sende mig saa lange og udførlige Breve, og det i disse Dage, da du vel næppe nok har Tid til at besørge de allernødvendigste Forretninger, at jeg ikke ved, hvorledes jeg skal udtrykke,

[1]) Rejsestaldmesteren Kammerherre Frederik Carl Warnstedt.

[2]) Conrad Holck og den ældre Broder Gustav Holck (Winterfeldt), Kammerherre og Overskænk.

hvor taknemlig og hvor dybt rørt jeg er. Jeg tør da ogsaa nok haabe, at du er overbevist om, at der ingen er og ingen kan være, der føler en saa levende Glæde, en saa kærlig Sympati ved Læsningen af dem som jeg. Din Uvished med Hensyn til, hvor længe I bliver paa Traventhal, bedrøver mig; man siger her for vist, at Kongen tager til Altona, og at der saa skal være en Sammenkomst med Hertuginden af Wales[1]); jeg finder dette ganske sandsynligt, saa meget mere som jeg ikke indser, hvorledes Dronningen kan undslaa sig for at gøre alt, hvad hun kan for sin Moder. Fru Gramm og min Hustru beder mig sige dig, hvor glade de er over det, du siger om Fru Holstein. Hun er deres Veninde; de holder stadig meget af hende til Trods for hendes Mangler, og vilde uendelig gerne finde hende værdig til deres Agtelse og meget nødigt se sig nødsagede til at udelukke hende fra deres Omgang og Tillid. I Byen tales der kun om Brandt; Folk gaar bestandig altfor vidt, og jeg er overbevist om, at naar man deraf drager Slutninger om Yndlingens fuldstændige Fald, saa er dette uden Grund. Det glæder mig, at du er tilfreds med Schimmelmann; det er, synes mig, af stor Betydning. Men hvorfor er han ikke altid paa Traventhal; det synes mig, det vilde være heldigt, om han altid var der — navnlig paa et saa kritisk Tidspunkt. — — —

22.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Slesvig d. 4. Juli 1770.

Kære Neveu! Med den inderligste Glæde har jeg modtaget dit Brev af 30. f. M. Det er en af mine største Glæder her i Livet at underholde mig med dig, og naar jeg faar Tid til dette, medens jeg ikke har Tid til noget som helst andet, saa ser jeg deri et Udtryk for, hvor stærkt denne Glæde maa beherske mit Væsen. Jeg har meget at gøre, har altid travlt, gaar aldrig i Selskab, næppe nok ud at spasere, i hvert Fald kun en Times Tid eller halvanden, og viser mig kun ved Hoffet om Aftenen fra Kl. 9, indtil Kongen gaar til Bords; saa sætter jeg mig atter til mit Arbejdsbord og arbejder til Kl. 12 eller 12½ — men naar jeg skriver til dig, glemmer jeg alt, hvad jeg har at gøre og tænker kun paa dig og dine.

Nu kommer vi da endelig fra Slesvig, Dronningen er nogen-

[1]) Caroline Mathildes Moder, Enke efter Prins Frederik Ludvig af Wales.

lunde rask, saa hun kan fortsætte Rejsen. Hun tager afsted i Morgen sammen med Kongen, men da hun endnu føler sig svag, vil hun bruge to eller endog tre Dage til den Rejse, hun ellers havde tænkt at bruge én Dag til. Resten er endnu en Hemmelighed. Nogle paastaar, at Hoffet bliver 14 Dage i Traventhal, andre, at Opholdet der bliver kort. Jeg vil ikke tale til dig om mine egne Gisninger — hvis de er begrundede, vil det jo snart vise sig. Jeg trøster mig med at have gjort alt, hvad jeg kunde og burde i de Dage, vi har været her — af hvilke nogle har været meget brogede — om jeg faar Held med mig, vil Fremtiden vise; jeg tør intet forsværge; jeg er tilfreds, naar jeg kan give mig selv det Vidnesbyrd, at jeg har gjort, hvad der var muligt, for et godt Ufald.

I det ydre ser alt iøvrigt ud som sædvanligt, kun med den Forskel, at Kongen og Dronningen mere end nogensinde lever tilbagetrukket, sammen med de fire Mennesker, de er saa naadige at omgaas. Deres Majestæter dinerer som sædvanligt, men giver ingen Kur om Formiddagen, til Gengæld er der Spilleparti og Souper hver Aften, ofte ogsaa Musik. De selv har ikke sunget, men Warnstedt, der elsker Musik og har Talent, lader sig undertiden høre; Schulenborg og Brandt har spillet paa Fløjte. — — —

Schimmelmann forlod os i Morges. Han har haft Privataudiens hos Kongen tre Gange; Kongen har behandlet ham meget godt og med sin gamle Velvilje. Han blev indbudt til at komme til Traventhal, naar han vilde, men trods alt dette rejste han bekymret bort.

Prinsen og Prinsessen af Hessen indtager stadig en korrekt Holdning; de skal ikke være med paa Rejsen, hvilket gaar dem meget nær — men de søger saa vidt muligt at skjule deres Skuffelse. De er meget afholdte her og fortjener visselig at være det. Prinsens varmeste Ønske og højeste Stræben er at gøre godt.

Grev Holcks Skæbne er eller synes stadig uvis. Han har endnu stadig Adgang til Kongen og bliver vel modtaget, men han deltager ikke mere i Kongens private Selskaber. Efter Schimmelmanns Raad har han paa ny besluttet sig til at afskedige den Mængde Folk, der ruinerer ham, og at sætte Tæring efter Næring. Jeg vil ønske, at han vil udføre sin Hensigt. Alt vel overvejet tror jeg stadig, han kan holde sig i sine Stillinger, naar han ikke absolut vil ødelægge sig selv. — — —

23—24.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 7. Juli 1770.

Kære Onkel! Dit Brev af 4. Juli har ikke beroliget mig med Hensyn til Udfaldet af Kongens Rejse og de Forandringer, vi maa befrygte. Det synes mig, at den nuværende Situation og selve det, at saa mange gamle Tjenere er saa langt borte, maa frembringe saadanne.

Naar Afveksling bliver nødvendig for at holde Kedsomheden borte, maa Tankerne nødvendigvis beskæftige sig med nye Planer, og da Statssagerne ikke er i Hænderne paa Mænd, der er i Stand til at forme dem, vil der opstaa Kævlerier, der er meget farlige for dem, der ikke bliver kraftigt støttede, og som ikke personlig har Adgang til Kongen.

Den Maade, hvorpaa Kronprinsens Opdragelse ledes, er for Øjeblikket Genstand for almindelig Interresse. Det paastaas, at man har til Hensigt nøjagtigt at følge Rousseaus Forskrifter. Han er ingen Regler og ingen Tvang underkastet, han spiser, naar han er sulten, sover, naar han er søvnig, og gaar til Sengs, naar han vil — man ønsker, at han saa vidt muligt ligger paa den bare Jord, og man er henrykt, naar han skændes med sine jevnaldrende Legekammerater; kommer de op at slaas, er det forbudt at skille dem ad. Heldigvis er Prinsen den svageste. Jeg føler ingen Fristelse til at efterfølge dette høje Eksempel eller til paa den Maade at skabe en stor Mand eller en fremtidig Filosof.

24.

Bernstorff d. 10. Juli 1770.

— — — Der hersker i Byen et ubeskriveligt Røre i Anledning af Efterretningen om, at du har haft en meget bevæget Forhandling med en af de mest formaaende Yndlinge, og at det var gaaet saa vidt, at ingen Forsoning var mulig. En vis Forstemthed og Mistænksomhed begynder iøvrigt at gribe om sig; det volder mig en Del Bekymring, og jeg tror, man overdriver. Man er overbevist om, at Brevene bliver aabnede, og at man er nødt til at være meget forsigtig. Det er maaske en naturlig Følge af den almindelige Tro paa forestaaende vigtige Forandringer og af den Usikkerhed, der hersker, naar de lader vente paa sig. — — —

25—27.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Traventhal d. 10. Juli 1770.

— — — Den Forandring i Rejseplanen, som Dronningens Upasselighed har foranlediget, har gjort det meget usikkert, om jeg kommer til Wotersen. Din Broders og mine Breve har krysset hinanden. Vi har hver for sig sendt hinanden Estafetter; endelig nu i Aften, efter mange Forviklinger tager jeg afsted til Borstel og i Morgen sammen med Sturz til Wotersen, hvor jeg haaber at hilse paa din Broder og hans tre ældste Børn; jeg venter mig megen Glæde deraf. Aa, bare du var med sammen med min kære Niece. Jeg gør Regning paa at være sammen med dem Torsdag og Fredag og tage tilbage til Borstel Lørdag og hertil Søndag. Min Hustru kommer ikke med; hun holder altfor meget af at være paa Borstel, og disse Flyve-Rejser er altfor trættende for hende. Men jeg tænker at tage Sturz med.

Efter nøje og omhyggelige Overvejelser tror jeg, jeg kan være borte saa længe uden Skade og uden at have noget at bebrejde mig selv. I den kommende Uge kommer formodenlig Afgørelsen: Jeg tror ikke, der sker stort (saa vidt Mennesker kan raade Fremtiden) i denne Uge, og desuden synes jeg, at da jeg ofrer alle mit Livs Dage til mine Embedspligter, bør jeg ikke nægte mine nærmeste Slægtninge to eller tre eller fire. — — —

Jeg skal nok en Gang forklare dig Aarsagen til de Bekymringer, jeg omtalte; jeg har haft Ro nu en Tid. men nu er de kommet tilbage for en stor Del. Jeg er fast bestemt paa at hidføre en Afgørelse, naar jeg kommer tilbage. Gud give mig Kraft til at gøre min Pligt. Hoffet synes meget roligt. Kongen spaserer om Morgenen og bader i Kanalen i Haven. Dronningen, tror jeg, drikker Valle i en anden Gaard og spaserer sandsynligvis ogsaa. Middagstaflet er som paa Frederiksberg eller i København. Om Eftermiddagen atter Spasereture, saa Musik eller Spilleparti, derefter afvekslende enten Gala-Souper sammen med hele Følget, eller Aftensmad med en snevrere Kres — foruden Deres Majestæter kun Fru Gähler, v. Bülow og Frue, Brandt, Warnstedt og Struensee. Holck kommer ikke længer med — saa lidt som til noget andet af Kongens private Selskaber. Han er meget nedtrykt over det og taler kun om at forlade det hele. Jeg selv fører stadig et tilbagetrukket Liv, jeg spiller ikke og deltager ikke i Soupererne —

jeg har ikke Tid til det for min store Korrespondance, der er dobbelt omfattende efter Dage, jeg har anvendt til Rejser.

Jeg har lige faaet dit Brev af 7. Juli. Hold dig blot til det, jeg siger, min kære Neveu og tro ikke paa Rygter. Inden 10 Dage vil du faa at vide, hvad der er at frygte eller at haabe. Jeg rejser bort nu — hvoraf du maa kunne se, at Faren ikke er overhængende.

26.

Traventhal d. 17. Juli 1770.

Kære Neveu. Jeg haaber, du har modtaget mit Brev fra Wotersen, og at det maa have været dig et Bevis paa, hvor gerne jeg skriver til dig.

Samme Dag blev Vejret smukt, jeg kunde spasere og have den Glæde at se mit Gods, som jeg stadig holder saa meget af. Jeg var ret tilfreds med, hvad jeg saa. Kvæget er overalt i god Stand, og jeg har med Forundring set, i hvilken Grad den bornholmske Kvæg-Race udvikler sig paa de ikke synderligt fede lauenburgske Græsgange. — — —

Lørdag Morgen forlod jeg Wotersen Klokken halvsyv og var i Ahrensburg før Kl. 11, et godt Stykke Vej, ikke sandt. Jeg blev der en Time hos vor Ven, der var næsten lige saa nedtrykt som jeg; derpaa spiste jeg til Middag paa Borstel, hvorfra jeg tog tilbage henimod Aften. Sagerne stod der, i hvert Fald i det ydre, omtrent som sidst. Om Søndagen fulgte jeg med Kongen til Ahrensburg. Dronningen, der var blevet utilpas om Natten, var ikke med paa denne Tur; vi vendte derfor i stor Hast tilbage; men da var Hendes Majestæt allerede atter fuldstændig rask og kunde overvære Koncerten. Samme Aften blev det bekendtgjort, at Kongen fratog Grev v. Holck Embedet som Sur-Intendant des Plaisirs, og at han gjorde Brandt til Direktør for Komedie-Huset og Sarti for Operaen.

Dronningen befinder sig stadig godt. Jeg har aldrig set hende saa smuk og saa munter; der er dog sendt Stafet efter Berger. Igaar kom Grev Rantzau-Ascheberg. Han har gjort sig meget kostbar; Struensee og Brandt har gjort flere Rejser for at bevæge ham til at komme, og endelig har han da givet efter. Kongen og Dronningen modtog ham naadigt, men uden nogen særlig offenlig Udmærkelse. Efter Middag havde han Audiens hos Kongen. Til at begynde med er han optraadt med Takt og har udtalt sig meget fornuftigt, saa han har foreløbig frelst Skinnet. Han var

temmelig længe hos mig, og vi udtalte os meget frimodigt for hinanden. Jeg sagde ham, at jeg vilde være nødt til at forestille Kongen, hvor ubekvem hans Komme var; han syntes ikke rigtig om det, men jeg skjulte ikke for ham, at min Pligt nødte mig dertil. Kampen begynder altsaa. Det er min Hensigt at gaa til Kongen imorgen. Gud give mig Visdom og Aandsnærværelse nok til at gøre min Pligt, men i hvert Fald: hans Vilje ske. Jeg haaber i hvert Fald at kunne trøste mig med, at jeg intet har at bebrejde mig. Men det bliver en haard Kamp.

27.

Traventhal d. 20. Juli 1770.

Kære Neveu. Jeg har gjort min Pligt — jeg har, med al skyldig Ærbødighed, men tillige saa indtrængende, som jeg formaaede, talt med Kongen[1]). Jeg har forestillet ham, hvilke Ulemper Grev Rantzaus Tilbagevenden vil medføre; tilsidst overrakte jeg ham et Memorandum i Brevform, i hvilket jeg mere udførligt, systematisk og nøjagtigt, end det var muligt under Samtalen, har anført det, jeg havde forsøgt at fremsætte mundligt. Kongen hørte paa mig med sin sædvanlige Velvilje, og jeg tror ikke, han var ufølsom for mine Forestillinger. Han tog imod mit Memorandum og sagde, at jeg gjorde min Pligt ved at forelægge ham de Grunde, der kunde have Indflydelse paa hans Beslutninger, og at han skulde tænke over det, jeg havde fremført. Jeg ved, at Yndlingen er i en vis Forlegenhed, og da jeg baade selv har talt med ham og faaet andre til at tale med ham gentagne Gange, ved jeg, at han føler sig slaaet af mine Argumenter og af den Fare, han udsætter sig for — men trods alt dette nærer jeg ingen Illusioner: jeg taber Spillet, Kongen en Provins, som han, om han vilde, kunde vinde, og Statens Velfærd bliver sat paa Spil. Yndlingen, der imidlertid i denne Sag kun optræder som underordnet Redskab for en mægtigeres Had (dette Ord, der forklarer alt, siger jeg kun til dig, og det maa blive mellem os)[2]) og som, netop af

---

[1]) Bernstorffs Hovedgrund til at modsætte sig Rantzau-Aschebergs Ansættelse var Hensynet til Rusland og til det holstenske Mageskifte, der nærmede sig sin Udførelse. Rantzau var en Modstander heraf og af Rusland, og Katharina II hadede ham til Gengæld. Det omtalte „Memorandum" er trykt.

[2]) Sigter til Caroline Mathilde, der nærede en ganske særlig Uvilje mod Holck, fordi denne tidligere havde søgt at fjerne Kongen fra hende.

den Grund ikke kan vige tilbage af sig selv eller ændre sin Optræden, Yndlingen vil sejre, han alene vil blive spurgt og hørt; han vil vinde Overhaand, og jeg beholder kun den Trøst, der ganske vist er stor for mig, men ringe for Staten, at jeg har gjort alt for at afvende Ulykken. Jeg kan sige, min kære Neveu, at jeg har gjort alt derfor og intet har forsømt, intet sømmeligt og retmæssigt Middel har jeg ladet uforsøgt, og jeg vil blive ved, saa længe Krisen varer — thi endnu er Kampen ikke helt afgjort; jeg vil gøre de yderligste Anstrengelser uden at tænke paa andet end min Pligt mod Kongen og Staten; men jeg har kun ringe Haab, og jeg anser Sagen for tabt og tyve Aars Arbejde forspildt.

Jeg har ingen Grund til at beklage mig over Grev Rantzau. Hans Udtalelser er sømmelige og hans Optræden fornuftig. Han ved, dels gennem sine Venner, dels gennem mig selv, at jeg modarbejder ham, og han indrømmer, at jeg har Ret. Denne hans Holdning ændrer vel intet, hvad Hovedsagen angaar, men jeg bør dog yde ham Retfærdighed og intet fortie. Jeg venter Schimmelmann til Middag; han bliver her kun nogle Timer. Det bliver en bedrøvelig Samtale. Jeg ved ikke, hvad han beslutter sig til, og endnu mindre, hvad jeg skal raade ham til. Jeg tvivler paa, at han i Vinter kommer til København. Kort sagt: hvis ikke Gud den almægtige forandrer Hjerterne, hvilket han alene kan, er alt vort Arbejde spildt.

Jeg omtalte vistnok i mit sidste Brev, at Berger var kommet; han forlader os iaften — det kan han gøre, i hvert Fald har Dronningen aldrig syntes at befinde sig bedre eller at være mere glad.

— — — Rygtet gaar her, at Deres Majestæter i Overmorgen tager til Ascheberg for der at fejre Dronningens Fødselsdag, og at der vil komme nogle Udnævnelser. Vi faar se. Nu lev vel, kære Ven, jeg har næppe engang Tid til at sige dig, hvor meget jeg holder af dig. — — —

I dette Øjeblik bekendtgør Kongen, at Overhofmesterinden og hendes Mand, Kammerfrøkenen og de to Hofdamer, Overhofmarschal Grev Moltke og Holck, Kammerherre Schilden, Lüttichau og Warnstedt uopholdelig skal rejse til København. Jeg forstaar ikke ganske Aarsagen til og Hensigten med denne Ordre — med mindre det skulde være for at fjerne Holck og maaske hans Søster.

28.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 21. Juli 1770.

Kære Onkel! Hvad du gør mig den Ære at skrive i dit Brev af 17. ds. er nok til at faa mig til at imødese næste Post med den største Utaalmodighed, opfyldt, som jeg er, af den kærligste og oprigtigste Hengivenhed for dig. Det er trist, at du, istedetfor at tilbringe Sommertiden, der skulde gøre godt, hvad Vinteren har forbrudt, i Nydelsen af alle de Goder, som Naturen selv og en henrivende Bolig i saa rigt Maal giver her —, at du saa skal være plaget af de Tusinder af forskelligartede Bekymringer. Ingen er stillet som du. Det er Forsynet selv, der har anvist dig din Plads — det er det, der trøster mig og beroliger mig. Vær forvisset om, at alle Statens Embedsmænd er endrægtige i Bønner for dig om en særlig Bistand, en særlig Velsignelse fra oven. — — —

Det undrer mig stadig at se, med hvilken Iver Struensee og Brandt søger at skaffe en saa aandrig og livlig Mand, som Grev Rantzau dog undertiden er, Adgang til Kongens fortrolige Kres; jeg vilde forstaa det, hvis de behøvede hans Støtte; som Sagerne staar, betragter jeg det som et Udslag af den Slags Vildfarelser og Selvmodsigelser, der er saa hyppige hos Mennesker, der handler efter Indskydelse og ikke efter fast Plan. Grev Rantzau vedbliver mindst hver 8de Dag at skrive de mest besynderlige og komiske Breve til sin Korrespondent paa Jægersborg[1]). I det sidste Brev til hende siger han, at man maatte betragte Gaehler med den størst mulige Mistillid, inden man havde lært ham at kende, men havde man først forstaaet ham, fortjente han ubetinget Tillid[2]). Han siger iøvrigt, at han tænker at tilbringe Vinteren i Kongens Nærhed — ikke i Egenskab af Statsmand, men blot for at være i godt Selskab.

29.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Traventhal d. 24. Juli 1770.

Jeg er saa træt af at tale, læse og skrive, at kun Glæden over at underholde mig med dig kan live mig op. Hvor meget har jeg

[1]) Louise Gramms Svigermoder, Overjægermesterinde Gramm.

[2]) General S. E. Gaehler, den ofte omtalte Fru Gaehlers Mand, der snart efter af Struensee sammen med General Saint-Germain blev sat i Spidsen for Hærstyrelsen.

ikke at sige dig, hvor megen Bedrøvelighed lever jeg ikke i. Jeg beundrer og velsigner Guds Miskundhed, at han giver mig Sundhed og Kraft til at staa imod — endda uden altfor megen Møje, naar jeg undtager, at der jo undertiden kan komme tunge Lidelsestimer over mig.

Hvad jeg havde ventet, er sket; jeg har tabt Slaget. Kongen læste tre Gange mit Memorandum, der gjorde synligt Indtryk paa ham, og et Øjeblik var han lige ved at billige mine Grunde — men Oppositionen har været for stærk; den er gaaet af med Sejren. Kongen underrettede mig selv derom og sagde, at han satte Grev Rantzau ind i Direktionen[1]). Jeg svarede ham, at han jo var Herren, men at jeg nærede den Tillid til hans Retfærdighed, at hvis Følgerne af hans Beslutning, hvad jeg ikke haabede, skulde vise sig uheldige, han da vilde huske, hvad jeg havde haft den Ære at forestille ham.

Jeg har altsaa tabt, og den gode Sag med mig; men man viser mig hverken Bitterhed eller Kulde, og min Stilling er iøvrigt ganske som før. Grev Rantzau træder ind i Direktionen som tredje Deputeret. Han har højlydt udtalt sig med, at han som foreløbig Betingelse satte, at man ikke forflyttede Hauch[2]), fordi han (Rantzau), skønt deres Anskuelser var vidt forskellige, ikke vilde have et Embede paa dennes Bekostning. Det er jo meget smukt af ham, og skønt det paa Grund af forskellige Omstændigheder ikke forbavser mig, er jeg ham dog taknemlig derfor. Man taler ikke om Gage til ham, men han faar fri Bolig — den Lejlighed paa Slottet, som Gabel havde. Jeg tror aldeles ikke, han bliver optaget i den fortrolige Kres eller bliver særlig Yndling. Dine Udtalelser om dette Punkt er rigtige og kan ikke slaa fejl, men han vil underhaanden kunne komme til at tjene de Formaal, man har. Her har han talt som Mand af Ære, og jeg har intet at beklage mig over. Han har Ordre til øjeblikkelig at begive sig til København, en Ordre, der beviser, hvad jeg har sagt; han tog da ogsaa bort imorges; han bliver 8—14 Dage i Glückstadt for at ordne sine Sager, derefter bliver han gratis befordret til Hovedstaden — ganske som om han havde hørt til Kongens Følge. — — —

Saint-Germains Principer kommer frem paa ny — men om

[1]) Generalitets- og Kommissariatskollegiet, det daværende Krigsministerium.
[2]) 1. Deputeret i Krigskollegiet.

de kan realiseres er et andet Spørgsmaal[1]). Kongen og Dronningen med deres udvalgte Selskab var i Forgaars paa Ascheberg, og de fandt saa megen Behag i Stedet, at de vender tilbage dertil paa Fredag, skønt Ejeren ikke er hjemme, og de agter at blive der 5 à 6 Dage med deres lille Følge. En ualmindelig vidt dreven Smag for Ensomhed.

Rejsen til Brunsvig foregaar derefter, efter hvad mange tror, men der tales ikke om det. Jeg kommer ikke med paa nogen af dem; jeg skal se at bruge denne Tid til rigtig at lære Borstel at kende.

Dronningens Hofstat tog afsted imorges — Overhofmesterinden og Kammerfrøkenen halvt døde af Sorg. Grev Holck rejste 24 Timer i Forvejen. Denne stakkels, stakkels Mand vedbliver at vise en Letsindighed og Ubehændighed, der gaar over alle Grænser. Jeg ved ikke, om han slipper helskindet fra det, det synes mig tvivlsomt — og Kammerfrøkenens Sager staar ogsaa slet. Maaske kan dog alt endnu gaa godt.

Dronningens Fødselsdag blev slet ikke fejret, og der har ingen Udnævnelser fundet Sted.

30.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Kære Onkel! *Bernstorff d. 24. Juli.*

Du har visselig skrevet dit Brev af 20. ds. i en mere rolig Stemning, end jeg har læst og atter læst det i. Det er ikke det rette Øjeblik til at beskrive dig mine Følelser omstændelig, du kender min Hengivenhed for dig, for Staten og for alle, der elsker Landet. Der er ikke en af disse, uden at han jo er blevet saaret paa den føleligste Maade — og selv om Gud i sin Miskundhed vilde tilstede en ikke altfor ulykkelig Udgang, vil jeg dog aldrig kunne glemme, at jeg har set det kæreste, jeg har, udsat for den største af alle Farer — og det af Grunde, som jeg næsten rødmer over at tænke nærmere paa. Der er ganske vist Øieblikke, da jeg er lige saa overrasket som bedrøvet, i den Grad har jeg vanskelig ved at forestille mig Tanker saa blottede for Fornuft, ja for Skin af Fornuft. Er der virkelig Mennesker til saa usle, at de — endog i lang Tid — kan glemme alt, hvad Religion, Pligt ja simpel sund

[1]) General Saint-Germain, der var blevet indkaldt under Frederik V og ønskede Hærreformer, som den Bernstorffske Kres ikke billigede.

Sans fordrer. Længe kan man vugge sig i Illusion, og det er bittert at se, man har taget fejl.

Dronningens Hofstats pludselige Tilbagekomst er meget mærkelig. Maaske har man Planer om en Rejse som den tvivlsomme Ide: at være næsten alene, skal gøre endnu mere tiltrækkende, — maaske hænger det sammen med mange andre Planer, der vil være fuldt oplyste, naar dette Brev naar dig. Det er mig en virkelig Lidelse ikke at kunne tale med dig — jeg vilde give, jeg ved ikke hvad, for den Glæde. — — —

31.

Louise Gramm til Fru Løvenskjold.

Jægersborg d. 27—28 Juli.

Hofnyhederne kan visselig fylde enhver med Lede, selv om man, som jeg, ikke er personlig interesseret i Sagernes Gang. Jeg er i den Grad opfyldt af Harme og Forbitrelse mod dette elendige Kryber-Slæng, der plager os, at ingen Følelse synes mig stærk nok, naar det gælder disse Mennesker; selv Foragt er altfor mildt. Dronningen har ladet lave sit Regiments Uniform, og hun slog selv Sømmene i Fanestangen (den sædvanlige Ceremoni). Derefter bad Rantzau om Feltraabet, og hun svarede: Christian og Catherine, og det højt nok til, at Bernstorff, der stod ved Siden af hende, og hvem hun ogsaa havde ladet slaa et Søm i, kunde høre hende. Det er Rantzau selv, der har fortalt det. Men hvorfor hun opgav Navnet Catherine, er en Gaade. Hun holder ikke overdrevent meget af Catherine af Rusland, men der er ogsaa en anden Catherine, som jeg dog ikke kan tro, hun har tænkt paa. Kan De gætte, hvem jeg mener? De maa tænke Dem hensat til et Forbedringshus i Omegnen af Hamburg[1]).

Ascheberg skriver til min Svigermoder, at Følget er blevet sendt hjem, dels som Straf for upassende Opførsel, dels for at formindske Omkostningerne ved Opholdet paa Travendal og ved Rejsen til Brunsvig, der nu synes at være besluttet. Følgets „upassende Opførsel" bestod i, at ved Hoffets Aftenpromenade, ved hvilken det ønskes, at alle skal være tilstede, var der nogle — som forøvrigt ikke var med i Kresen af Hoffets fortrolige — der holdt sig borte. Jeg, der ved, hvorledes man behandler dem, naar de kommer for

[1]) Der tænkes paa Kathrine Beuthaken „Mylady", „Støvlette-Kathrine", Kongens berygtede Frille, der var blevet fjernet fra København.

nær, kan indestaa for, at man ved denne Beskyldning gør dem den sorteste Uret. Man paastaar, at de ved deres Holdning har villet lade Dronningen forstaa, at hun ikke bærer sig rigtig ad; man maa indrømme, at hun har retfærdiggjort sig fortræffeligt ved at sende dem bort. Ascheberg tilføjer dog, at han „en lille Smule" beklager Over-Hofmesterinden. Han siger ogsaa, at han kommer hertil, saa snart han er færdig med nogle Arrangementer i Glückstadt og er blevet anbragt i Direktoriet. Dronningen lod ogsaa Regimentet aflægge Faneeden, og Ascheberg siger, at der er et eksemplarisk Forhold mellem Kongen og Dronningen. Dronningen er nu atter næsten helt rask; han tilføjer, at han aldrig har set Kongen saa venlig og munter. Han synes kort sagt at være særdeles vel tilfreds — ingen rettænkende kan desværre glæde sig derover.

32.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Traventhal d. 27. Juli 1770.

Kongen og Dronningen er lige rejst til Ascheberg med deres udvalgte Yndlinge-Selskab og uden at medtage nogen, hvis Stilling bringer dem i personlig Berøring med dem, med Undtagelse af Warnstedt, der endnu gør Tjeneste som Kammer-Page; Over-Hofmarskalken, Kabinetssekretæren, Kammerherren, alle bliver tilbage. Man mener, at Deres Majestæter bliver paa dette afsidesliggende Sted til Onsdag. Grev Moltke, Gustav Holck, Schumacher og jeg har Ordre til at komme der paa Mandag for at aflægge Rapport og modtage Kongens Ordrer, men vi kommer tilbage hertil til Sengetid. Jeg for min Person er meget vel tilfreds med denne Ordning, thi jeg tager straks til Borstel, hvor jeg har det godt, og hvor jeg gerne vil være. Hele Resten af Hoffet tager ligeledes bort; i det Øjeblik dette Brev afsendes, er der ingen her.

Saaledes ender altsaa i det mindste den første Del af det saa urolige og bevægede Ophold her paa Slottet — men den er først endt efter et Opgør, der sandsynligvis har været Hovedformaalet for alle de andre Operationer. Den stakkels lille Holck er afskediget fra alle sine Stillinger (saaledes er Ordren udtrykkelig) og alt, hvad han faar at leve af, er 2,000 Daler i Pension. Jeg har den dybeste Medlidenhed med ham, og jeg kender dit Hjerte altfor godt til ikke at vide, at du deler denne Følelse. 2,000 Daler vilde være en meget anstændig Pension for enhver anden, men de forslaar ikke for ham, hvor dyrt vil han ikke komme til at betale to Aars uroblandet Lykke.

Jeg nærer fremdeles stærke Bekymringer for Over-Hofmesterinden og for Kammerfrøkenen. Hvor mange kummerfulde Mennesker bliver det ikke — men maaske bliver de evigt lykkelige, siden de har været det i saa kort en Tid hernede. — —

Imorgen ser jeg Schimmelmann. Hvad vil han sige? Jeg skal underrette dig derom med næste Post, om Gud vil.

34.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 30. Juli.

Kære Onkel. Grev Holcks Skæbne har ikke overrasket mig, men den har berørt mig meget pinligt. Han sendte igaar en Tjener hen til mig for at bede mig komme til ham idag til Morgen, hvad jeg da ogsaa gjorde. Han viste mig Kongens egenhændige Brev, der var affattet i ret krænkende Udtryk. I en Efterskrift forlanger Kongen det Brev tilbage, der sikrede Holck Expectancen paa v. Plessens Embede. Det er denne Omstændighed — som han ikke havde forudset — der har krænket Holck mest. Iøvrigt maa jeg indrømme — og jeg gør det med Glæde — at han tager det meget fornuftigt.

Han siger, at han fra idag af vil begynde at indskrænke sig; allerede i Morges lod han alt Havearbejde standse, og han er i dette Øjeblik paa det rene med, at han vil komme til at leve af sin Pension og af den ubetydelige Rest af sin Formue. Det, hvorom han ønskede at høre min Mening, var væsenlig disse to Punkter: 1) om han uden Tøven og uden Modstand skulde bøje sig for Kongens Ordre, og 2) om han skulde tage bort fra Hoffets Nærhed. Dette synes mig uomgængelig nødvendigt; jeg sagde Holck mine Grunde dertil, og han syntes at billige dem; maaske gaar han ind paa at flytte fra Blaagaard, hvor svært det end falder baade ham og Grevinden, der saa lidenskabeligt elsker dette Sted. Hvorhen han saa vil trække sig tilbage, synes mig ligegyldigt; i Mangel af bedre kan han jo tage til Skjoldnæsholm til Fru Laurvig. — — —

Jeg har endnu ikke set hele det tilbagevendte Følge. Fru v. d. Lühe siges at være meget bekymret. Hun fik med Posten igaar et meget elskværdigt Brev fra Dronningen, hvilket glædede hende meget. For Øjeblikket er det Schimmelmann, der interesserer mig mest; bare han ikke beslutter sig til noget, der kan skade Statens Interesser. — — —

35.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Traventhal d. 31. Juli 1770.

Hoffet er endnu paa Ascheberg. Det tænker kun paa Fornøjelser, og jeg tør tro, at man ikke tænker paa nye Kup. Jeg var der igaar og blev venligt modtaget. Grev Rantzau er der ikke saa lidt som hans Hustru, der kun har været der én Gang for at blive præsenteret for Dronningen, dinere med hende og saa rejse igen. Det er vist ikke hændt ofte, at et Hof vælger en af sine Yndlinges Hus og slaar sig ned der flere Dage, medens Husets Herre sendes bort under ubetydelige Paaskud, der kun viser, at man ikke ønsker ham hjemme. Denne Ordning bestyrker mine Anskuelser med Hensyn til den Omhu, de virkelige Yndlinge nærer for ikke at lade deres nye Kollega vokse alt for meget i Gunst.

Kongen sagde igaar kun et eneste Ord om den stakkels Holck: er hat es so haben wollen. Jeg overlader dig at fortolke dette Ord, som du selv synes. Iøvrigt taler man slet ikke om det ved Hoffet, og Gustav syntes endog at være uvidende om sin Broders Fald.

36.

Begyndt paa Borstel d. 1. August endt i Traventh d. 3. August 1770

Jeg benytter den Fritid, jeg har her, min kære Neveu, min kære fortrolige Ven, til at skrive til dig i noget større Ro, end jeg har kunnet de to foregaaende Gange. Jeg har haft nogle frygtelig bevægede Dage. Efter de Forsigtighedsregler, jeg havde taget længe forud, som du ved, og de gentagne Forsøg, jeg havde gjort i Slesvig, og efter de Forhaabninger. man ved enhver Lejlighed havde givet mig, havde jeg Grund til at tro, at man ikke vilde opofre Statens dyreste Interesser og selve de Folks personlige Sikkerhed, som jeg havde at gøre med, og overfor hvem jeg ikke havde lagt Skjul paa, at de maaske en Gang overfor Kongen vilde komme til at svare for, hvad de nu gjorde i hans Tjeneste — opofre dette for den blotte Fornøjelse atter at lade optræde paa Scenen en gammel Ven, der er mere farlig end paalidelig for sine Venner; og jeg vil ikke skjule for dig, at jeg blev meget forbavset, da jeg opdagede, at min Forventning var blevet skuffet, og at man ganske vist lod mig have Lov til at tale med Kongen, men ikke til at overtale ham og til at forandre en Beslutning, der var uigenkaldelig taget. Det var en bitter Opdagelse, men jeg troede mig ikke desto mindre

forpligtet til at handle, som om jeg haabede paa et godt Udfald. Jeg har talt og skrevet paa det ivrigste — men uden nogen som helst Virkning, hvad Hovedsagen angaar. Det er dog muligt, at min Modstand i Kongens Erindring har opfrisket Mindet om mangt og meget, som man havde forstaaet at faa ham til at glemme eller til ikke at lægge Vægt paa, at den har givet Folk visse Ideer, der i Forvejen absolut ingen havde, om hvad det drejede sig om, og at den vil tvinge dem til lidt mere Eftertanke i alle de Tilfælde, hvor deres Interesser ikke er altfor forskellige fra Statens. Jeg vil tillige tilstaa kære Ven, at jeg ikke er ked af at have vist mine Venner og hele Riget, at jeg er rede til at vove alt, naar Pligten kræver det.

For Øjeblikket kræver denne min Pligt, at jeg gør alt, hvad jeg kan, for at afvende de Ulykker, jeg har spaaet, og det er just det, jeg er optaget af, idet jeg afviser alle modsatte Tanker, som Egenkærligheden kunde fremkalde i mig. Jeg har paa den ene Side paalagt Hr. Dreyer, der er rejst til St. Petersburg, at gøre alt, hvad jeg anser for egnet til at mildne Salderns Misfornøjelse, jeg har intet undladt for at faa ham fra at gøre Alarm og vække Opsigt, og i samme Retning gaar mine Bestræbelser hos Filosofoff; Jeg har paa den anden Side gjort mig al mulig Umage for at formindske Antallet af dem, der er mægtige Fjender af den Sag, jeg er bekymret for — du forstaar mig jo nok — og jeg har i den Henseende gjort et Skridt, der syntes mig betydningsfuldt, og som lykkedes godt; men det forbeholder jeg mig at sige dig mundtligt. Det er muligt, at du ikke er helt enig med mig, men du vil i denne Sag erkende, at jeg har handlet som Borger, som den Mand, der kun ønsker Statens Vel, og hvem ingen Møje er for stor, naar dette Maal naas.

Saaledes er Stillingen for Tiden. Den Sag, der er betroet mig, vil intet lide, hvis jeg kan faa det russiske Hof til at tie stille — muligvis er endog de Farer, der truede den, blevet mindre. Du forstaar nok halvkvædet Vise — alt andet skal jeg fortælle dig mundtligt.

Mit Forhold til Grev Rantzau er ret besynderligt, men det har ingen Hast med at forklare dette — jeg opsætter det, til vi ses. Han har begyndt meget forstandigt, ganske vist paa den for ham ejendommelige Maade, og han har sikkerlig intet glemt mig ejheller forsømt at gøre noget, der kunde slaa mig Vaabnene ud af Hænderne.

Efter hvad jeg hører fra Ascheberg, tænker man dér kun paa

at more sig og paa at faa Kongen til at finde sig stadig bedre tilpas ved den stærkt tilbagetrukne Tilværelse, i hvilken man holder ham, og som man gerne vilde faa ham til at tro, han selv har valgt. Det vil sikkert lykkes — til en Tid og til et vist Punkt. Men det er dog et dristigt Kup saaledes at skille Souverænen fra alle dem, der i Embeds Medfør burde have Adgang til ham, og at indgyde denne 21aarige Konge Følelser, der kun kan være Hoffet, ja hele Nationen til Sorg. Jeg kender i Historien kun faa Eksempler paa, at Yndlinge har drevet deres Iver for ganske alene at beherske Kongens Person, en Iver, der er fælles for alle saadanne, saa vidt som her. Jeg har sagt dem det, og de har lovet, at Kongen efter denne lille Fraværelse, skulde vende tilbage til sit Hof. Nu faar vi se, hvorledes de holder det. Efter Sigende skal der være Maskerade i Aften, et besynderligt Paafund paa et Landsæde som Ascheberg. Blot alt maa gaa godt, sømmeligt og ordenligt. Over-Hofmarskalken er blevet hidkaldt, han tog afsted i Morges. Det er sandsynligvis paa Grund af denne Fest, at Kongen, der havde fastsat Tilbagerejsen til i Morgen, har udsat den til Dagen efter. Først idag gør Kongen Rejse-Udgifterne op; jeg kan først med næste Post sige noget sikkert derom, da Over-Hofmarskalken først kan være tilbage her efter Postens Afgang.

Jeg er meget nysgerrig efter at erfare, om Rejsen til Brunsvig finder Sted. Det synes utvivlsomt, men det er vist ikke alle, der har Lyst dertil, hvilket vækker en stille Tvivl hos mig. Jeg forholder mig iøvrigt i denne Henseende yderst tavs og fuldstændig passiv; jeg ved intet fra nogen Side og vil intet vide. Jeg har stærke Grunde til ikke at ville spille nogen Rolle i den Sag, ja til overhovedet ikke at vide noget.

— — — Jeg kan ikke udtale mig med nogen som helst Vished om vor Ven Schimmelmann[1]), før jeg faar talt med ham igen. De sidste Begivenheder er fulgt saa hurtigt paa hinanden og det netop paa det Tidspunkt, da jeg har talt allermindst med ham, at vi ikke har kunnet træffe nogen bestemt Aftale. Jeg tror dog foreløbig at kunne sige dig, at hvis intet uventet sker, der kan saare ham direkte, vil han bestemme sig til at rejse til Kbhvn. og derfra, omend forsigtigt, følge Sagernes Gang. Jeg vil bruge al den Indflydelse, jeg kan

[1]) Paa Grund af Schimmelmanns mægtige finansielle Stilling var det af stor Vigtighed, om han paa Grund af de forandrede Forhold ved Hoffet vilde trække sig tilbage fra Finansstyrelsen eller som hidtil vedblive at støtte Regeringen.

have paa hans Tanker og Følelser, til at bestyrke ham i denne Beslutning. Jeg indser ikke, at der endnu er nogen Grund for ham til at opgive det Hverv, der er blevet ham betroede; men han gør vel i at optræde diskret og forsigtigt. — — —

Jeg tror, som du, at det næppe vil være muligt at kuldkaste den nuværende Hærordning, men man vil forsøge paa det, og det vil volde nye Forstyrrelser, som jeg dog af den anførte Grund ikke anser for meget farlige. Det bliver i Virkeligheden kun et Middel til at deklamere mod dem, man vil til Livs, og som man vil beskylde for at have ødelagt Hæren — et udmærket Paafund for dem, der nøjes med at intrigere uden selv at ville prøve paa at gøre det bedre.

Den yngste Holck har ogsaa skrevet til mig; om jeg faar Tid, skal jeg svare endnu idag. Man maa have Agtelse for Ulykken. Det bedste, han kan gøre, er at trække sig tilbage paa Landet i nogen Tid. Jeg finder hans Brev til Kongen — som han har sendt mig en Afskrift af — saa velskrevet, at jeg fristes til at tro, han ikke har skrevet det alene.

37.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 4. August.

Kære Onkel! Kun Haabet om, at du véd, hvor meget jeg holder af dig, kan trøste mig over, at jeg kun saa ufuldkomment kan udtrykke, hvor dybt bevæget jeg er over din Venlighed og Godhed, hvor taknemlig jeg er for din udførlige Skildring af Sagernes nuværende Stilling og navnlig af din egen Virksomhed i saa Henseende; det er det, der mest glæder og interesserer mig. Jeg har længe fulgt dig og din Gerning med den mest levende Opmærksomhed og Interesse — det er altid det første, jeg ganske uvilkaarligt standser ved og undersøger i dine Breve. Hvis det var dig nok at have forøget dit Ry eller din Indflydelse i Riget eller at have knyttet de Baand fastere, der nu saa længe har omslynget dig og Landets gode Mænd, saa vilde den Tid, i hvilken du har virket — hvor tung og trang den end i andre Maader kan have været — ikke have været unyttig for dig — derom er der kun én Mening. Du er i alles Øjne Lovenes Støtte, Dydens Opretholder, vort politiske Systems Bærer. Det er umuligt at beskrive de manges Frygt, da man troede, du var ked af din Stilling og ikke mente at kunne holde det ud længer. Gud være lovet, at denne Fare nu synes

mindre overhængende. Hvor skønt er det ikke, at du med anspændt Iver stræber at afvende Ulykken, som du maa have troet næsten uafvendelig, og hvis Gud velsigner din Stræben i denne Henseende, har du „gjort Lykke" paa en ganske ny og mærkelig Maade.

Forholdet mellem dig og Grev Rantzau maa være ganske mærkeligt. Han omtaler det selv spøgende i de Breve, han vedblivende regelmæssigt skriver til Fru Gramm. Hun vilde dog ikke lade mig læse vedkommende Steder i Brevene; deres øvrige Indhold er en evindelig Persiflage — ganske vittig, men temmelig blottet for Fornuft og Sandhed — det hele kun ideligt gentagne Beviser paa, at hans Karakter, Udtryksmaade og Tankegang stadig er den samme. Han har faaet Fourage til 4 Heste; det er paa én Maade lidt, men i en anden Henseende er det ganske eksempelløst for en Mand, der ikke er knyttet til Hoffet. Det er mærkeligt, at Rejsen til Brunsvig endnu ikke er helt afgjort. Jeg forstaar vel, at der er Mennesker, der ikke ønsker den, men jeg tvivler dog om, at det skal lykkes at forhindre den. Hvis den ikke finder Sted, haaber og tror jeg, at Tilbagekomsten vil finde Sted tidligere, end vi havde turdet haabe. — —

38.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Traventhal d. 7. August 1770.

Dette Brev, kære Ven, er det sidste, du faar denne Gang fra Traventhal. Opholdet der er nu, til min Glæde, forbi. Jeg vil Livet igennem, tror jeg, huske de Dage, jeg har tilbragt her — Dage, der vilde have været endnu bitrere, om ikke Gud havde givet mig et saa behageligt Tilflugtssted lige i Nærheden som Borstel, hvor jeg har kunnet hvile ud en Gang imellem og beskæftige mig med mindre ubehagelige Ting end de, der her optog mig. Ganske vist, det er ikke Opholdsstedet, der skaber Ro og Tilfredshed, denne Lykke beror ene og alene paa vort eget Hjerte — man finder den intetsteds, uden man selv bringer den med; men Omgivelserne har alligevel en vis Indflydelse paa os og bestemmer til Dels vor Sindsstemning — det har jeg følt mangen Gang. Kongen og Dronningen kom i Forgaars tilbage fra Ascheberg, hvor de har levet ganske som Privatfolk og ikke har tilladt nogen Art af Forstyrrelse eller Formalitet. De, der har ledsaget dem, siger, at de har haft det overmaade fornøjeligt — og det kan jo gerne være. Dronningen er meget elskværdig overfor dem, hun holder af. Hendes fornemme Hold-

ning og tilbageholdende Væsen er saa fortryllende for Hofmennesker. Desuden har man ikke bestilt andet end spasere, spille, danse, holde Maskerade og drive omkring hos Bønderne. Alt dette har nok kunnet fornøje Selskabet, og jeg tvivler ikke om, at man jo synger Aschebergs Pris — nogen anden Virkning kommer der formodenlig ikke deraf; der har været Tale om, at Dronningen vilde købe Godset, men det er der intet, der tyder paa.

Brandt synes at være steget lidt i Gunst. Det ser ud til, at han lierer sig mere og mere med Warnstedt, og man nærer en ganske stille Formodning om, at Struensee ikke er helt glad derved. Men Tiden skal vise, hvad der kommer ud af det.

Ved Hoffet hører man hverken Tale om Rantzau eller om Holck. Jeg bliver efterhaanden mere og mere tilbøjelig til at tro, at man ikke finder Rantzau ganske saaledes, som man ønskede, han skulde være, og at man vil være meget forsigtig overfor ham. — — —

Over-Hofmarskalken rejste i Forgaars Aftes for at ordne alt paa Rejsen og for at melde Kongens og Dronningens Komme til Prinsesserne af Wales og Brunsvig; Deres Majestæter følger straks efter. Deres Følge bliver ualmindelig faatalligt. Warnstedt og Struensee nyder den Ære at køre sammen med dem i deres Karosse; bagefter kommer en Kammertjener og en Kammerpige, det er dét hele. Der er til denne Lejlighed blevet forfærdiget en ny Uniform: en Vest og derover en stor, vid Kjole af perlegraat guldbroderet Klæde. Kongen, Dronningen, Warnstedt og Struensee viste sig igaar i dette Kostyme, ogsaa Brandt, skønt han ikke er med paa Rejsen. — Deres Majestæter dinerer paa Ahrensburg; dertil ledsages de af „Petit-Souper" Selskabet (saaledes kalder Kongen, endog i sine Ordrer, sit lille udvalgte Selskab). — — —

Da jeg havde gjort Regning paa at rejse herfra idag til Morgen, havde jeg skrevet mit Brev i Forvejen igaar — og nu maa jeg sige dig, at alle Forholdsregler, jeg har omtalt, er kuldkastede.

Det, som jeg altid tidligere havde anset for meget sandsynligt og først efter Over-Hofmarskalkens Afrejse havde ophørt at tro, det er nu hændt. Rejsen til Brunsvig bliver ikke til noget. Dronningen har erklæret sig utilpas. Som Følge deraf er der udgaaet Kontraordre, og der sendes en Kurér efter Over-Hofmarskalken for at paalægge ham at forebringe Dronningens Undskyldning og derefter komme tilbage.

Imidlertid har hele Hoffet uden Undtagelse faaet Ordre til at begive sig til Altona. Alle, selv de laveste Embedsmænd, er rejst

eller rejser i Dagens Løb. Deres Majestæter vil kun have det udvalgte Selskab med, der har fulgt dem til Ascheberg. Alle andre skal bort. Hvor længe de endnu bliver her, ved jeg lige saa lidt som noget andet Menneske. Jeg tager til Borstel for der at søge Ly for mig selv og for mine Bekymringer.

39.

Borstel d. 9. August 1770.

Du har Ret i, kære Neveu, kære Ven, at jeg var lidt mere rolig, da jeg skrev til dig den 31., og denne Sindsstemning holdt sig endnu, da jeg skrev til dig den 3. d. M. Gud har været saa naadig i sin Miskundhed hidtil at give mig Mod og Haab, saa jeg ikke hverken altfor meget eller altfor længe lader mig kue af Sorger, og saa snart jeg ser den ringeste Mulighed, bliver jeg helt mig selv igen og begynder paany min Gerning uden Mismod og uden alt for mørke Anelser. Saaledes ogsaa atter nu — skønt Opgivelsen af Rejsen til Brunsvig, en Rejse, som hele Nationen syntes at forlange, de nærmere Omstændigheder ved denne Opgivelse, den Tilbagetrukkethed, i hvilken Hoffet paany lever, og det Rygte, der begynder at opstaa, og som jeg ikke kan betragte som ganske grundløst, Rygtet om St. Germains Tilbagekaldelse, — skønt alt dette kun kunde give mig Grund til nye Ængstelser for Staten og til Bekymringer i mit eget brydsomme Embede, hvis Opgaver derved bliver saa vanskelige og ubehagelige. Men det maa være nok at antyde disse nye Grunde til Frygt, som jeg endnu ikke har kunnet verificere; jeg skal ikke dvæle ved Enkeltheder. Vor og Statens Skæbne er i en almægtig Guds og en miskundelig Faders Haand. Hans Vilje ske.

Saasnart jeg i Forgaars havde forladt Traventhal, gjorde Dronningen mit Værelse den Ære selv at flytte ind i det.

Alt, hvad der foregaar dér, og hvad der er foregaaet, er jeg ganske uvidende om.

40.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff

Bernstorff d. 11. August 1770.

Kære Onkel. Det første, der slog mig, da jeg med sædvanlig Iver havde aabnet dit Brev af 7. ds., var Rejsens hurtige Gang. Men dette Øjebliks behagelige Overraskelse maatte jeg betale dyrt, og sjeldent har noget fyldt mig med større Bitterhed end Beslutningen om at holde Hoffølget borte fra Traventhal og Motiverne

til denne Beslutning, som jeg vel aner men ikke tør tale om. I en vis Forstand gør det mig mere ondt end meget af det, der tidligere er sket. Man forudser en lyssky Politik, der ønsker at skjule sig, daarlige Samvittigheder, der vil undgaa Dagslyset, Misantropi, der kun er ligegyldig, naar den findes hos Mennesker, der hverken er knyttede til Staten eller nogen Familie eller nogen Pligt. Dronningens Utilpashed, der ikke tillader hende at se sin Moder, som hun maaske aldrig vil faa at se igen, vil visselig blive hende en Kilde til Sorg i Fremtiden; kun med Smerte kan jeg tænke paa alt dette. Hvor bedrøvet kan man ikke blive ved Tanken om et Barn, der bliver skuffet i sit Haab om at gense kære Forældre efter lang Tids Adskillelse; der er næppe noget Hjerte, der er lukket for denne Følelse. Jeg ser et Slags Bevis derfor i Mængdens Sindsstemning; man bebrejder Struensee, at han ikke fik set sin Fader eller ikke søgte at faa ham at se. Det oprører de mest ligegyldige Mennesker; jeg har set Folk, der snarere havde tilgivet ham den sorteste Forbrydelse. Hvis man gør ham Uret, kan jeg kun beklage ham. Jeg haaber undertiden, at denne nye Sceneforandring ikke skal forlænge Rejsens Varighed. Maaske har man ikke anset det for klogt at rokke ved det en Gang eksisterende, forefundne System lige straks efter Tilbagekomsten fra Ascheberg, men det hele er saa besynderligt, at jeg vist gør bedst i uden videre Gisninger at afvente næste Post. — — —

41.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Altona d. 14. August 1770.

Kære Neveu. Jeg forlod igaar mit kære Borstel, hvor jeg har tilbragt fem Dage, ikke just i Glæde, thi det tillader de Ulykker, som jeg dybt beklager, mig ikke, men dog mindre nedtrykt og mindre bekymret, end jeg har været længe; min Svigermoder og Hustru var der jo ogsaa og viste mig al mulig Omhu og Kærlighed. De er blevet tilbage paa det skønne Sted, idet min Hustru har taget den fornuftige Beslutning ikke at tage tilbage hertil og først atter se mig næste Mandag.

Straks ved min Ankomst hertil er mit Hjerte atter blevet opfyldt af Sorger og Bekymringer. Det er utroligt, hvor mange Rygter der kolporteres, hvor mange Planer der lægges, allesammen uheldssvangre og nedslaaende. Jeg fæster kun med meget Forbehold Lid til dem, men jeg har allerede set saa mange fuldbyrdes, skønt

jeg havde de stærkeste Grunde til at tro det modsatte, at jeg ikke længer forsværger noget.

Kongen og Dronningen rejste igaar efter Middag fra Traventhal; de souperede i Wandsbeck hos Schimmelmann og kom hertil i Nat. I Forgaars sendte de en Kurér til Prinsessen af Wales for endelig at foreslaa hende et Møde i Lüneburg. Hvis hun gaar ind paa det, kan vi have hendes Svar i Morgen. Kongen og Dronningen, ledsaget af Warnstedt, Brandt og Struensee begiver sig i Overmorgen, Torsdag, efter at have dineret i Tollenspicher, til Lüneburg, hvor de souperer og desuden næste Dag dinerer sammen med Prinsessen; de kommer tilbage hertil Fredag Nat eller Lørdag.

Hvordan nu end alt dette bliver ordnet, saa tales vi, om Gud vil, ved paa Søndag Eftermiddag, og vi er i Kbhvn. eller paa Bernstorff Mandag d. 27. August, saaledes som du vil se af hoslagte Papir. Det glæder mig, at jeg nu endelig kan bestemme en Dag, der er mig saa kær, og jeg opsætter til denne Dag mange Ting, som jeg har at fortælle dig, og som maaske ofte og længe vil lægge Beslag paa os.

Jeg har fundet Efterretningen bekræftet om Marskalk de Saint-Germains Tilbagekaldelse; man siger endvidere, at Grev Rantzau ikke længe bliver siddende i Direktionen, men at han er udset til at tage Sæde i Conseilet. Vor Ven Schimmelmann er stærkt optaget og meget bekymret. Man beder ham om en Maskerade i Wandsbeck, noget han mener forbundet med uovervindelige Vanskeligheder. Jeg ved endnu ikke, hvorledes han faar den Sag ordnet.

42.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 14. August.

Kære Onkel! Det piner mig, saa længe at svæve i Uvished om, naar du kommer tilbage, saa meget mere som de Grunde, der holder dig tilbage istedetfor at mindske mine Bekymringer tværtimod forøger dem. Jeg er virkelig meget bekymret for, hvad man nu yderligere vil gøre, og over den Aand, der har dikteret eller inspireret de sidste Beslutninger. Tanken om at kalde Saint-Germain tilbage er sikkert overordenlig uheldig for Staten. Han udretter kun noget med Mellemrum; hans Virksomhed er som Krampetrækninger. Han passer ikke for Danmark og Danmark ikke for ham; og Nationen hader og afskyr ham. Det er over otte Dage siden jeg hørte, at en Staffet var sendt til Worms, og at man ventede

dens Tilbagekomst til Traventhal, og det er sikkert, at det omtales i flere Breve fra forholdsvis paalidelige Personer. Det tilføjes, at der er planlagt en Sammensværgelse om at lægge Regeringens Tøjler i gode Hænder: Struensee, Gaehler, Hr. Rantzau fra Slesvig[1]) og Osten[2]) skal være Hovedmændene. Alt dette kan være falsk, men i Tider som disse er det undertiden nok, at de svageste Tanker om en Forandring eksisterer, til at sligt fortjener en vis Opmærksomhed. Jeg er iøvrigt langt fra at fæste Lid til de forskellige Rygter; jeg er tværtimod meget skeptisk; det ærgrer mig blot, at jeg ofte har været nødt til tilsidst at indrømme Ting, som jeg har benægtet og næsten anset for umulige. Det er da en stor Lykke, som jeg takker Gud for, at Borstel er saa nær ved Traventhal, og at du har kunnet opholde dig hjemme i de Øjeblikke, da det vilde have været dig meget pinligt at være andetsteds. Hvor godt at vide, at Gud letter os de pinligste og ubehageligste Situationer. — — —

43.

Louise Gramm til Fru Løvenskjold.

Jægersborg d. 15. August.

Jeg var, som De ved, kære Veninde, igaar paa Blaagaard; de stakkels Holcks vækker min dybeste Medlidenhed. Jeg traf ham mere fattet, end jeg havde vovet at haabe. Han var ganske vist dybt rystet, men han var meget villig til at høre Bernstorffs Raad (han havde nemlig bedt Bernstorff om at komme til sig) og lovede at følge dem. Han har bestemt sig til at tage til Skjoldnæsholm til sin Kones Tante. Det synes jeg er en meget god Idé lige for det første.

Kongen har selv skrevet Holcks Afsked — med egen Haand og i følgende Form: „De er afsat fra alle Deres Embeder, saavel ved Hoffet som andetsteds. Jeg giver Dem 2000 Rd. i Pension. Hvis De spørger om Grunden, saa behøver De kun at tænke paa Deres Holdning i den foregaaende Tid", og som Efterskrift: „Send mig Expectancen paa Plessens Embede tilbage".

Dette sidste Punkt er virkelig haardt, og at det er Kongen, der er gaaet med til det og endog har skrevet det med egen Haand! Jeg gad nok vide, hvad egenlig Kongens oprigtige Mening er — om det er Venskabsytringerne tidligere eller om det er det Had,

[1]) Formentlig Cay Rantzau. Kansler i Overretten paa Gottorp, Provst for Slesvig adelige Kloster.

[2]) A. S. Osten, Gesandt i Neapel, senere Udenrigsminister.

han nu har givet Udtryk overfor Holck, der er Udtryk derfor. I første Tilfælde maa han fuldstændig være under Dronningens Indflydelse — i sidste Tilfælde er han et Uhyre af Falskhed.

Holck siger, at dette Brev indtil Ordlyden er det samme, som Kongen fordum skrev til Grev Ascheberg. Muligvis har denne villet bruge Ironi ved at sende ham Kuglen tilbage. Fru Holck er et Barn. Jeg beklager hende; hun ler og er munter; hvis hun havde en fornuftig Mand, kunde der blive noget godt af hende. Jeg tror, hun er god og elskværdig, og hun er aldeles forgabet i sin Mand. Jeg kom til at synes saa godt om ham igaar for en Udtalelse, han kom med til sin Hustru; vi sad og talte sammen, saa kom han ind, kyssede sin Kone og sagde saa: alle vil beklage dig og beskylde mig for at være Aarsag til vor Ulykke. Det optog hun meget smukt. Skade, at ikke i det mindste en af dem har en mere grundfæstet Karakter. Jeg vilde ønske — og jeg sagde det til ham — at de kunde faa et Gods til Købs i Nærheden af Dem, og at saa De vilde betragte Fru Holck som min Datter d. v. s. som Deres Datterdatter, og tage Dem af hende. Hun hører nok efter, hvad man siger, men der er Ting, hun ikke forstaar og ikke kan forstaa — og de vugger sig i Virkeligheden, uden at gøre sig selv Rede derfor, i Forhaabninger om et Omslag i deres Skæbne. Dronningen sendte med Posten i Gaar et Brev til Over-Hofmesterinden, i hvilket hun kalder hende sin kære Veninde og siger, at hun intet nyt ved at fortælle hende, beder hende om at tage sig godt af hendes Børn (Frederik og Charlotte) og slutter med Forsikringen om, at hun ikke har nogen mere oprigtig Veninde paa Jorden end Caroline Mathilde. Det giver mig Grund til Frygt for Fru v. d. Lühe. Er det ikke Toppunktet af Perfidi at tale om Nyheder til hende i det Øjeblik, der ingen anden er end den, at hendes Broder er faldet i Unaade? Holck lod igaar afhente alt, hvad han havde af Møbler ved Hoffet. Stakkels Fyr, han er meget nedtrykt. Hvis han var en bedre Mand, vilde jeg have større Medlidenhed med ham, men jeg kan ikke helt glemme, at det kun er sammenligningsvis, at man vil savne ham.

Torsdag Aften.

Fru Holck var i Eftermiddags hos Fru Bernstorff. Jeg var nær ved at blive ked af hendes Barnagtighed. Hun er utrolig glad ved at forlade Hoffet, det stakkels Barn — hun fatter endnu ikke, hvor Ensomheden kan blive hende haard. Kedsommelighed bliver endda den mindste af hendes Sorger. Hun og hendes Mand

kender jo næsten slet ikke hinanden; nu kommer det an paa, om de ogsaa herefter vil holde af hinanden.

Det paastaas, at Dronningen arbejder paa at faa Mylady [ɔ: Støvlette-Kathrine] ud igen; i saa Fald bliver Feltraabet, hun gav Rantzau, let at forklare. Fru Holck har fortalt mig, at Frk. Trolle havde sagt hende, at hun en Aften havde hørt en Samtale mellem Brandt og Dronningen. Brandt spurgte hende om, hvad Kongen fejlede, om hun ikke kunde se, hvor nedtrykt han var (Holcks paastaar nemlig, og ved ikke, hvor meget sandt der er i det, at siden det er blevet bestemt, at Følget skal sendes bort, har Kongen hele Tiden været sørgmodig og alvorlig) Dronningen svarede, at hun jo nok kunde se det, men at hun ikke vidste, hvad Grunden var dertil, eller hvorledes man kunde raade Bod derpaa. Brandt svarede, at med Hensyn til det sidste kunde han nok give Oplysninger; man behøvede kun at lade Mylady komme tilbage, det vilde more Kongen, og hun vilde vist ikke have noget imod det. „Nej", svarede Dronningen, „jeg har ikke noget imod det, jeg tillader det gerne, hvis det kan gøre Kongen mere glad."

Det er sikkert nok, at Kongen og Dronningen en Nat gik ind ad Vinduet hos Fru Gaehler — man siger, Dronningens Motiv dertil var Skinsyge; hun troede, Struensee var der.

44.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Altona d. 17. August 1770.

Idag har jeg kun at meddele dig Kongens og Dronningens Afrejse til Lüneburg, der fandt Sted igaar lige før Middag. Deres Majestæter er alene i deres Karosse, Warnstedt og Struensee følger efter i Chaise. Det er hele Følget. Brieghel og Frk. Horn var rejst i Forvejen. Vi venter dem tilbage i Nat. Det er ikke vist, om Hertugen af Glocester har fulgt sin Moder til Lüneburg. Men alt dette faar vi at vide imorgen. Jeg tilbringer Dagene med at tale med Gaehler og Ahlemann om, hvad vi skal gøre for at fremme forskellige Planer til Fremme af Byens Velfærd og om nogle Stiftelser, der er eller vil blive oprettede. *Decet imperatorem stantem mori* — det kunde den Mand sige, der skulde forlade en Verdensstilling; jeg, som kun beklæder en meget beskeden Stilling, vil vedblive lige til Enden at opfylde de med den forbundne Pligter og besørge Forretningerne med samme Nøjagtighed omend maaske med mindre Lyst end tidligere.

45.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 18. August.

Kære Onkel! Jeg er saa lidet vant til glædelige Efterretninger, at jeg har vanskeligt ved at fæste Lid til den Lykke, at jeg snart skal se dig igen; men Tanken derom fylder mig med Glæde, og kun en uvilkaarlig Frygt for, at Haabet skal vise sig forfængeligt, hindrer mig i med fuldkommen Tryghed at hengive mig til Forventningens Glæde. Gud give, du maa komme sund og frisk tilbage med Ro og Fred i Følge; vi venter dig med Længsel.

Grev Rantzau er kommet; han kan ikke blive træt af at prise Dronningens Godgørenhed; han holder meget af Struensee, men dadler dog meget af det, der er sket; han er lidet velvillig mod Holck, kan ikke noksom udtale sin Overraskelse over Kongens forandrede Væsen; Hans Majestæt er blevet saa alvorlig, saa tavs, ja ofte sørgmodig.

46.

Bernstorff d. 21. August.

Kære Onkel! Grev Rantzau har ikke indtaget sit Sæde i Direktionen. Hauch har tilbudt at introducere ham, men han har afslaaet det, da Patentet endnu ikke var kommet tilbage med Kongens Underskrift, og en Kabinetsordre ikke var nok. Man siger, han er betænkelig, maaske lidt usikker endnu. Iøvrigt er hans Tunge let og løs; det gaar ofte ud over Russerne, oftest paa en upassende Maade. — — —

47.

J. H. E. Bernstorff til A. P. Bernstorff.

Slesvig d. 22. August 1770.

Det er med Glæde, at jeg siger til mig selv, at dette er det sidste Brev, jeg skriver til dig fra denne Rejse, og at jeg snart skal have den Glæde og Trøst at se den, hvem mit Hjerte elsker, og hvem jeg betragter paa samme Tid som min Søn og min fortroligste Ven. Adskillelsen har været lang, men Genforeningen skal kun, ved Guds Velsignelse, blive saa meget lykkeligere.

Jeg opsætter sikkert indtil da mangt og meget, jeg kunde have at sige dig. Jeg beder dig dog at sige til Schack, at jeg hidtil ikke har nogen Grund til at tro, at man tænker paa Forandringer i et af Kamrene. De enkelte Dele hænger sammen med det hele; hvis hele Systemet kastes over Ende, maa de jo tage deres Del af

det heles Rystelse — men bortset derfra tror jeg ikke, der er noget at frygte. Det skal jeg altsammen forklare dig nøjere, kære Ven, i de mange fortrolige Samtaler, jeg haaber at have med dig om disse Ting.

Min Kone og jeg tager straks til Bernstorff uden at komme til København, og jeg beder dig derfor paa Mandag at sende mig min Engelskvogn og mine Heste til Frederiksberg. Jeg kan ikke angive et bestemt Klokkeslet, da det afhænger af den foregaaende Dags Rejse og af, om vi da kan være komne til Sorø, eller om vi bliver nødte til at blive i Korsør.

Du ordner nok alt dette paa det bedste.

48.

A. P. Bernstorff til J. H. E. Bernstorff.

Bernstorff d. 25. August.

Kære Onkel! Hvilken Glæde stadig at tænke paa og vide, at du er mig nærmere, at snart kommer det længe ventede Øjeblik, da jeg skal se dig igen, en Lykke, som de Bekymringer og Sorger, der har været knyttet til denne Fraværelse, kun gør mig mere dyrebar. Jeg takker Gud, at nu er Adskillelsen forbi og en Del af mine Bekymringer med den. Gid de første Samtaler med dig yderligere kan berolige mig. Indtil da skal jeg søge at frygte og haabe saa lidt som muligt.

Engelskvognen med dine Heste og Hans Jørgen skal nok være betids paa Frederiksberg, og vente paa dig ved Bakkehuset, som du jo ved, hvor er.

Hvis ikke Tidspunktet for din Ankomst var saa usikkert, vilde det være en Fest for mig selv at modtage dig; nu er det temmelig vanskeligt; det kommer an paa Vinden imorgen, om vi kan haabe at have dig til Middag eller ikke; alle de gode Hoveder paa Bernstorff bestræber sig for at regne det ud.

Jeg slutter med en hjertelig Tak for alle de Beviser paa dit Venskab, du har givet mig under denne Rejse; de har været mig dyrebare og meget nødvendige; jeg skal aldrig glemme dem. Jeg beder ogsaa min kære Tante være forvisset om min Hengivenhed og min Glæde over atter at skulle se hende.

Aage Friis